

Poština plačana v gotovini.

ŽAR

3-4 — 1931 — III

DIJAŠKI
LEPOSLOVNI
LIST

List izdaja dr. Ferdo Kozak, za srednješolsko organizacijo »Zar«
na drž. klas. gimnaziji v Ljubljani.

Odgovorni urednik dr. Ferdo Kozak. — Uredniški konzorcij:
upravni urednik, Stare Egon; uredniki: Dolinar F., Kastelic J.,
Truhlař K., Žabkar J.

Tiskarna »Slovenija«, (predst. A. Kolman), Ljubljana, Wolfova
ulica šte. 1.

Vsebina

- Simon Gregorčič (Ob petindvajsetletnici njegove smrti.)
Vipotnik Vinko / Zapuščenost
Cene Kranjc / Zvečer, Lilije
Slavka / Planinska balada
Rus Roman / Tudi v gorah boli
Slavka / Idila
L. / Odlomki iz autobiografije
Dravski / Spomini vstajajo
Benjamin / Pesmi (Hrepenenje, Molitev, Slovo, Jesen)
Slavka / Drobna povest o modrem pajku
Emil Gabrovšek / Eno željo
Emil Gabrovšek / Sonet
L. / K. Stojivrt (Humoristična karikatura)
Benjamin / Vinograd zori
Jože Kastelic / Vrednost in cena osebnosti (Studija)
Književna poročila / Knjige Družbe sv. Mohorja za leto 1932 (K.);
Alfred Teunyson, Henoh Arden (K.)
Slavka / Moja pesem
Slavka / Slovo
Gledališki kotiček (Lenček Lado.)

LISTNICA UPRAVNIŠTVA.

Vse naročnike in člane, ki še niso poravnali naročnine, pro-
simo, da to store čim preje.

Vse reklamacije in prošnje je treba nasloviti na društveni
odbor, na državni klasični gimnaziji v Ljubljani.

Cena letnika znaša 30 Din ozir, 35 Din s poštnino.

V zalogi je še nekaj lanskih letnikov vezanih ter nekaj posa-
meznih števil.

Kdor pridobi pet solidnih naročnikov, dobi list zastoj! —
Podrobne informacije dobite pri osrednjem odboru na drž. klasični
gimnaziji v Ljubljani.

ŽAR

DIJAŠKI LEPOSLOVNI LIST NA DRŽAVNI KLASIČNI
GIMNAZIJI V LJUBLJANI

LETO III. NOVEMBER-DECEMBER 1931 ŠT. 3-4

Simon Gregorčič.

(Ob petindvajsetletnici njegove smrti.)

Še danes, ko smo že popolnoma odrasli Stritarjevi dobi in umetnosti in leži med nami in njo vsa dekadenca, ko živimo v dobi nove stvarnosti, odpremo včasih Gregorčičeve »Poezije« in začutimo v njih nekaj toplega in prav slovensko otožnega. Iz njih zaveje toplina idealne duše in žalost slovenskega človeka, ki so mu zatemnili svet in toploto s problemi, ko bi vendar tako rad pristno vse občutil in doživel, ves zvezan z zemljo in ves v njenih trpko sladkih objemih. Vsaka Gregorčičeva prava pesem nosi v sebi kapljo grenkega pelina — rada bi se izpela, ali — kako bi cvela roža solnca, kako bi letel ptič brez peroti? — To je tragedija Gregorčičevega življenja in hkrati njegova veličina: svoje hrepenenje in svojo življensko moč je žrtvoval ideji in svojemu stanu vedoč, da je tako prav. Toda srce vseeno boli — duša je vseeno bolna od vseh še neizsanjanih sanj, od vseh neutешenih želja. Tako je Gregorčič večji kot človek kakor kot pesnik. Njegova pesniška sila je namreč v silni duševni potrtosti omagala — njegova pesem se je izpela. Samo še retorične prigodnice in spretno formalno stilizirane pesmi je pisal Gregorčič, ko je v njem za tako drago ceno zmagal čut dolžnosti nad željami.

Pred pet in dvajsetimi leti je goriški pesnik zaprl svoje trudne oči. Vso svojo ljubezen je bil dal slovenskemu narodu in z vso svojo pesmijo je budil v vseh vero na boljše, svobodnejše čase. Ko bi se zdaj vrnil goriški slavček in bi pogledal po Primorju. Ali bi otožno zapel, ali bi nam napisal drugič »V pepelnični noči«?

Vipotnik Vinko / Zapuščenosť.

Moja duša je prijetne žalosti odsev.
 Iz mračnih senc se hrepenenje tiho je izvilo,
 s pomladnim vonjem v polnost je dahnilo.
 Na bregovih skalnih trudno je nekdo zapel.

Kdo videl zlatih zarij je poslednji sij?
 Na reki temni so čolnarji vesla izpustili,
 zmehčal se jim je kamenit obraz in so molili,
 jaz blodil sam sem v čudovit pristan, ves sam s seboj.

Cene Kranje / Zvečer.

Večer je bil nenavadno lep. Bilo je tiho, kot da je vse za trenutek obstalo in nekaj lepega čakalo. Saj bi ne bilo prav nič čudno, če bi se bilo zgodilo kar nenadoma nekaj posebnega.

Pa ni bilo nič. Gozdovi so nemo ležali, iz sveže zoranih njiv se je zamotano kadilo, megla se je predla na planinah in ovijala Grintovec in Storžič, zlata zarja je žarela nad Karavankami in v njej se je ogledoval lepi Triglav.

Jaz pa sem šel po travnati poti iz gozda in v roki sem nesel ustreljeno jerebico. Pa sem mislil, kako zdajle golobje lete v svoja gnezda in kako se bodo jerebice v prosih zdajle poiskale in se pozdravile in kako bo srnjak na travnik poklical srno.

Jaz pa sem šel sam po travnati poti iz gozda in v roki sem nesel ustreljeno jerebico. Kri ji je kapljala iz kljuna in se mešala z mrzlo roso na travi.

Lilije.

Zvečer smo se pogovarjali o rožah. Nekdo je trdil, da so najlepše vijolice. V zgodnji pomladi cveto, takoj ko ozeleni trava in lepo diše in tako lepe cvetove imajo. Drugi je hvalil rsje. Tisto rsje, ki rdeče cvete in ki ga obirajo čebele. Gospodični iz Ljubljane so bile najbolj všeč ciklame. V hribu rastejo, med skalami in trnjem. Jaz pa sem rekel, da so najlepši cvetoči borovci. Svetlosivo žametasto kopreno pogrnejo spomladi čez hrib.

Potem je nekdo omenil lilije. Rekel je, da so strupene. Da jih je imel neko noč v sobi in ko je zjutraj vstal, je bil ves pijan.

V postelji sem dolgo razmišljal, če je mogoče, da bi bile lilije strupene. Saj jih ne poznam bogve kako dobro, na našem vrtu ne rastejo, v cerkvi na oltarju sem jih pa večkrat opazoval. Bile so velike, z velikimi belimi čašastimi cvetovi in nikakor ne bi mogel misliti, da so tiste lilije strupene.

Ko sem zaspal, se mi je sanjalo, da grem po dolgi dolgi poti.
Ob poti pa je raslo vse polno belih lilij.

Po poti, daleč pred menoj, je šla ona. V beli obleki je bila
čisto podobna velikim lilijam z velikimi belimi čašastimi cvetovi.

Ko sem zjutraj vstal, sem bil ves pijan.

Kdo neki je skrtil v moji sobi lilije?

Slavka / Planinska balada.

Dušam v vicah v dolini nekje zvoni:
kaj si ga videla — kakor ranjen golob
se je zvil nad previsom
in splaval v prepad,
s planikami, v smehu, še mlad —

Dušam v vicah v dolini nekje zvoni:
kaj si jo videla — kakor ranjena ptica
je golobica —
duša v zarje večerne zletela,
vsa čista in bela...

Dušam v vicah v dolini nekje zvoni,
nad skalnim previsom
šopek planik še leži —
na šopku strjena kri...

V steni triglavski večer molči,
na mojih prsih dekle drhti
in dušam v vicah v dolini nekje zvoni...

Roman Rus / Tudi v gorah boli...

Triglav se je zavil v megló. Solnce za njim je tonilo. Mi pa smo stopali počasi ob triglavskih jezerih. Skrita so, pa tako lepa. Vedno sem se težko poslavljal od njih, tudi danes. Stemnilo se je nebo. Šumela so jezera in vrhovi dreves so trepetali. Lučka se pokaže sredi teme. Na cilju smo. V koči odložim vse, se opravičim družbi in hitim nazaj — k dragim jezerom. Tam od Bogatina se pode temni oblaki, valovi vetra butajo ob skalne čeri Tičarice, pa hite dalje, preko nizkih borovcev, v goré... Ozka steza. Med skalami voda, tiko jezero. Iz njega žubori potoček, valčki poskakujejo, se love in hite dalje. Mogočno drevo leži ob jezercu. Nanj sedem. Takó težko sem bil vesel vso pot nocoj;

težko sem se smehljaj, četudi je smeh moj pravi izraz, da me marsikdo le po smehu pozna... Danes mi ni bilo za smeh... Bil sem v gorah, tam, kjer sem edino srečen, pa nisem bil vesel... Vodil sem dva po gorah, kazal naravna čudeša, a misli so bile daleč, daleč. Tja v rodno vas so hitele... Tam med drevesi, pod gozdom, je hiša, moj dom. Večer je. V sobi sedi in ruto ima na glavi, pa prosi Marijo naj sina varje ji, ko je šel v gore. Moja mati... V sosednji sobi pa sestra uči moje nečake, pa jim pripoveduje o Zlatorogu, o vilah in o stričku Romanu, ki hodi tam mimo...

Tretja soba je prazna. Nikogar ni... Nekdaj je bil nekdo, ki me je božal, ko sem bil žalosten, ki me je poljubljal, ko je odhajal v službo, nekdo — moj oče. Sedaj je tema v sobi, ni luči, ni očeta... Ni ga, že deset let ga ni... Ni me pobožal, ko je odšel, ni me poljubil, zato sem upal, da se vrne... Dolgo sem čakal ni ga bilo... Pa sem šel na njega grob, pa sem prosil vrtnice, naj poljubijo očeta mesto mene in mu povedo, kako neizmerno ga imam rad... Deset let je minilo... Še cveto vrtnice, še jim sporočam pozdrave za očeta, a on se ne vrne... To boli, boli...

Danes sem se spomnil na to, spomnil na dom, na očeta... Nisem se več smejal, poiskal sem si samote in plakal. Tam ob Bogatina so se podili oblaki, ječalo je drevje nad menoj, prve kaplje dežja so mi padle na vroče čelo, pomešale se z mojimi solzami in zdrknile nato v jezerce in s potočkom v temno globel...

Veter se je igral z lasmi, ko sem se vračal žalosten po stezi... Prvikrat sem spoznal: Tudi tam, kjer upaš, da boš pozabil vse, tam, kjer upaš, da boš edino srečen, tudi tam pridejo trenotki, ko te boli, močno boli...

Benjamin / Molitev.

Po cerkvah sredi oltarjev bele hostije molče,
preko hiš se pesmi zvonov z vetrom love
in po cestah so dekleta kakor rože:
toplo se smeji in dehte.

Jaz pa bi rad iz te pesmi zvonov
in blede hostije so meni vse rdeče.
Rad bi dekleta, ki bi molčeče
strmelo ob meni v deževno noč.

Slavka / Idila.

Deklice na vodo čredo drobno gnale:
same vodo zajemale,
same vodo nalivale,
vaškimi fantom se smejale...

Drobna čreda sladke vode se napila,
zarja v dalji ugasnila,
tiho druga se za drugo
proti vasi napotila —
sivka čredo je vodila —

S fanti glasno dekllice čebljale,
mehko v mraku se smejale,
same vodo zajemale,
same v škafe nalivale,
vaških fantov se ne bale —

L. / Odlomki iz autobiografije.

Kdaj sem se rodil, ni važno. Mogoče je bolj važen kraj mojega rojstva. Dežela burje in prevrnjenih kozolcev, dežela kraških ognjišč in kamnatih ograd, dežela brinja in visokih zametov, to je moja domovina. Moji rojaki so grče in originali. Nekaj jih še živi, ki so poznali Radeckega, nekaj jih je bilo v Bosni na »turškem puntu«, redki so, ki bi ne bili že v Ameriki in skoro ga ni, ki bi po vojni ne tihotapil tobaka in živine. Kot bi jih burja razmetala žive po vsem svetu so naši ljudje. Jokajo, ko se poslavlajo od burje in ograd, jokajo, ko prihajajo umirat na rodne skale in med brinje. Med temi ljudmi sem rasel, ti ljudje so mi pravili zgodbe o Ameriki in morju, o roparjih in strahovih, o zvereh in čarovnicah. — (Oh, lepo je bilo, ko sem še verjel v strahove in roparje, da živali govore in se mrtvi vračajo na svet!)

Ko sem bil star pet let, so me vojaki naučili kaditi, v šoli sem bil prvič zaprt, ker me je sosedov zatožil, da pobiram čike in kadim.

Bil sem že od nekdanj nemirne in neugnane krvi: kadar sem varoval mleko, je gotovo skipelo. Zanimivo bi bilo vedeti, kolikrat sem strgal hlače na drevju, kolikrat sem padel s kakega drevesa, kolikrat sem pozimi v drvarnici ovijal mokro obleko, ker sem se bal iti v hišo. Sicer sem živel življenje kot večina mojih tovarišev, življenje polno burk, nerodnosti in romantike: stikali smo po ptičjih gnezdih, skrivali se, namesto da bi šli v šolo, obi-

rali sadje po vrtovih, trgovali s pipci, se topli, na paši kadili in kvantali, živino puščali v škodi; dobrega nisem nikoli nič naredil, razen mogoče to, da sem rešil sestri življenje, ko bi se kmalu ubila.

Nekoč, ko mi je že umrl oče in je bilo že dolgo, odkar sva se poslovila z materjo, se je zgodil zločin nad mojo dušo. Tri dolga leta sem trpel, molčal in trpel. Samo včasih sem stisnil zobe in pesti in se potem režal v sladki misli, da sem maščevan. Pa ni bil zločin maščevan in, zdi se mi, da nikoli ne bom čakal tega maščevanja.

Sedaj ko nisem več otrok, so mi ostali sami spomini in zdi se mi, da sem zadosti bogat, saj so spomini tako lepi in v sebi hranijo mojo lepo in solnčno mladost.

Življenje me je kovalo, gnetlo in premetavalo, tako da stojim zdaj pred samim seboj in se komaj še spoznam. Še vedno verujem v bajke, strahove in spomine kot včasih, ljubim pa Boga in dom, življenje, zvezde, sanje in rože.

Kaj bi rekel o Bogu in domovini. Vse besede o ljubezni do teh dveh so postale fraze, ki le skrunijo ta dva pojma. Meni se zdi, da je vse laž, kar se govori o teh dveh rečeh in da le srce včasih udari v čisti ljubezni do Boga in domovine.

Življenje ljubim zato, ker je tako lepo. Samo gledati so se ga ljudje že odvadili. Življenje gledaš lahko od dveh strani. Mene včasih prime in se dan za dnem smejam, tako je življenje polno burk. Poslušam pogovore ljudi, ujamem besedo, razmišljam ob njej in ta beseda me več nauči kot kup knjig, ki so mi zoprne v svoji zaprašeni. — Po cestah srečujem lepe deklice in vsaki berem iz oči njeno preteklost in njeno sedanost. Oh, saj res, te dekliske oči! Ljudje bi lahko živeli brez romanov in pesmi, če bi razumeli blešk dekliskih oči, njih poglede v nedosežne daljave, njihovo iskanje nečesa in njihovo nemirnost. Vsaki deklici sem za pogled in za misel iz pogleda hvaležen in vsako deklico, ki ji oči govore brez laži, ljubim in tako dolgečas bi mi bilo brez njih na tem božjem svetu.

Kaj naj rečem o zvezdah in sanjah. Ob večerih slonim na oknu, gledam zvezde in sanjam. Zvezdam izročam svoje pozdrave za vse, ki jih ljubim na širni zemlji. Večkrat prosim Boga, če mi vse vzame, naj mi pusti le sanje in bogat bom zadosti za vse večne čase, saj so moje sanje neizčrpne. Mislim, če bi samomorilec, ki mu pride blodna misel, pogledal na zvezde in se spomnil svojih mladih sanj, nikoli ne bi naredil usodnega dejanja.

O rožah bi človek nikoli zadosti lepega ne napisal. Ko sem bil majhen, so mi pravili, da nisem imel rad rož, res ne vem kako to, da se sedaj tako rad pogovarjam z njimi in da mi tako hitro mine čas ob njih. Sam s seboj se ne morem pogovarjati, z vetrom in rožami se pa lahko. Marsikaterega darila sem bil vesel, tako kot rdečega naglja še nobenega. Ali se ne zdi tudi vam, da je z

rožo zemlja rodila iz sebe vse, kar ima lepega v svoji notranjosti: demante in zlato in biserno vodo, ki daje življenje in zdravje. In še nekaj: rože ohranijo mladost večno.

Še marsikaj bi vam imel povedati o sebi, o svoji materi, o svojih potih, svoji bodočnosti, o svoji mladosti, o svojih sanjah in rožah in deklicah, o svoji Nadi, ki živi daleč od mene in mi le lepa pisma piše. V neskončnost bi vam lahko pravil o tem, pa o naših poljih in goricah, o bajnih nočeh in dekliških oknih, pa o zvezdah in solncu in o veselja polnem in lepem življenju, toda...

Pri Cankarju pa berem: V vsakem človeku je skrita beseda, ki je ne more in ne sme izreči, in ki bo zapisana morda šele ob smrtni uri na njegovih ustnicah. V vsakem človeku živi slika, ki je ne sme in ne more naslikati, če bi bil tudi največji slikar, in ki bo naslikana šele na mrtvem obrazu njegovem.

Dravski / Spomini vstajajo.

Sedel sem lepega večera pod domačo lipo. Nad menoj so šumele veje in rahel veter se je zdaj pa zdaj poigral z mladostnim listjem, da je zašepetalo v vrhovih skrivnostno in rahlo večerno pesem.

Visoko nad drevesnimi kronami se je bočil v prozorni sinjini nebeški svod, ves jasen, še zarudel od ognja ugašujočega solнца.

Tam zgoraj je visel moj pogled in tam so krožile moje misli, podobne brzim lastavicam. Tedaj pa je stopil skozi vrata nebesna angel, oblečen v bleščečo haljo. V roki se mu je svetila drobna leščerba. V veličastnem poletu je plul božji krilatec skozi nebesno sinjino. Tik nad menoj je obstal ter povzdignil leščerbo. Visoko nad menoj se je zalesketala prva zvezda. Nekaj hipov je še slabotno trepetala, nato pa zasijala kot lesketajoča plamenica.

Še dalje sem sledil angelu na nebu, ko je prižgal božje lučke, eno za drugo. Kmalu je kar migljalo na tisoče zlatih biserov nad menoj, ki so si namigovali z drobnimi očesci ter drug drugemu želeli lahko noč.

Vselej, kadar se je na nebu prižgala nova zvezda, mi je zaplapolala v srcu nova luč — nov spomin. Toliko spominov je vstalo tisti večer v moji duši, kolikor je gorelo zvezd nad menoj.

Sveti in dragi so mi takšni spomini, posebno če prihajajo iz srečnih dni. Zdijo se mi, kakor pisani, nežni metuljčki, ki obletavajo v ozkih krogih dišeče cvetje.

Ko je prižgal angel zadnjo luč in se je ta v mladostnem ognju zalesketala na temni sinjini, se je zganilo v meni...

Zbudil se je nov spomin ter lahko pobožal mojo vznemirjeno

domišljijo. Zganilo se je tam na dnu duše, tam v skrivnem kotu, kjer so spali dogodki mladih dni...

In z izrazito gotovostjo mi je stopil pred oči dogodek iz časov, ko so odmevali v mojem srcu še radostni mladostni vriski, ko se je smejala duša v nedolžni otroški sreči.

Spomnil sem se jesenskega večera, ko sem se vračal z materjo proti domu. Pot naju je vedla skozi prostran gozd. Strašno je tulil veter. Bil je krivec in divje se je zaganjal v visoka drevesa, da so trepetala kot v bojazni.

Grozeče je ječalo skozi grbasta debla. Popadla me je groza in boječe sem se stisnil k materi. Skrbno sem se oprjel njene gorke desnice, iz katere je velo nekaj sladkega, svetega... Ljubez.

Mati me je pogledala z dolgim, ljubečim pogledom in na njenih stisnjenih ustnicah je zaigral rahel nasmeh. Takoj sem vedel, da mi hoče pripovedovati pravljico.

Še bliže sem se stisnil k njej in še tesneje sem jo prijel za roko.

Z levico si je poravnala ruto, nato pa pričela:

»Živela je mati, ki je imela šest sinov. A zgodilo se je, da je stopil nekega dne starejši sin pred mater ter jo nagovoril:

»Trd in črn je kruh našega polja, težko je delo naših njiv, stara in siromašna je naša koča. Šel bom v svet ter si poiskal visoko belo hišo. V udobni gosposki obleki se bom sprehajal po njej in mehke kolače bom jedel. Imenitno bom živel ter le z žalostjo mislil na siromašno zemljo, ki me je rodila!

Z žalostnim pogledom se je ozrla mati na svojega najstarejšega. Obrnila se je v stran in iz oči sta ji kanili dve debeli solzi.

Drugo jutro je sin vzel culo ter se poslovil.

Komaj je minulo leto, ko je stal drugi sin pred materjo:

Spoznal sem, da je zemlja, ki sem jo oral, mačeha. Z znojem sem jo napajal, a prišla je jesen in prazno klasje sem spravljaj pod streho.

In izbral sem si pridno, pošteno dekle za nevesto. Delavne so bile njene roke in njeno blago srce me je ljubilo. Njen oče pa je stopil pred me.

Šel bom v svet ter si poiskal rodovitne zemlje, ki ne bo pila zastonj znoja in ne bo sleparila žuljavih rok. Šel bom med ljudi, ki ne poznajo sovraštva.

Domača zemlja me je zavrgla in rodni bratje so mi pokazali pest. Povsod, kjer sem govoril resnico, sem našel ostudno laž; vselej, kadar sem bližnjemu pomagal, mi je vrnil s sovraštvom. — Za bratom bom šel.

In razjokala se je mati, ko je slišala sinove besede. Vsa žalostna in z objokanimi očmi je zrla za njim — nezadovoljnim otrokom. —

Prišla je spet pomlad. Tretji sin je odhajal v tujino. V cvetoči pomladi je odšel, čil, mlad in zdrav. — Toda skrbno materino

srce je slutilo, da se bo vračal v pozni jeseni, ko bo prežala v naravi samota. — Črni ptiči bodo obletavali zapuščena dvorišča ter plašili popotnika na cesti.

Tedaj se bo vrnil upognjen in siv. Navzkriž bo položil berogle. Sklonil se bo k tlom in poljubil rodno zemljo: »Oj zemlja mi draga, oj gruda domača, odpusti mi!«

Kakor privid je gledala mati vse to. Jokala je in jadikovala, ko je odhajal četrti in peti sin. S težavo je nosila ogromno breme — strašno srčno bol.

Trepetaje je pričakovala, kdaj bo stopil njen ljubljeneč, najmlajši pred njo s povezano culo in potno palico.

Komaj so zadehtele vijolice, komaj se je oglasil ščinkavec na vrtu, je stal najmlajši pred materjo. Njeno ovenelo obličje je obledelo, njene skrbne oči so postale rosne. Z žuljavimi in zdelanimi rokami je krilila po zraku, kot bi hotela zagrabiti nekaj nevidnega, skrivnostnega.

»Kaj ti je, ljuba mamica?« je zaječal mladenič. »Prišla je pomlad, vesela zelena pomlad. In kakor daljna godba, kakor rahlo šumenje vitkih borovcev v mehki pomladni sapi mi je prihajal od daleč klic, čudno prijeten in sladak: Pridi, pridi za nami, brat! Zapusti trda kamenita tla domače zemlje, kjer rodi osat in ljulika. Pojdi za nami v svet, kjer cveto dehteče vrtnice in kjer zori zlata pšenica.«

Vsak večer je prihajal ta klic, zmiraj lepši, vselej milejši. Trkal je na moje okno in me vabil. Jaz pa sem zaprl okno in glas je utihnil. Skozi šipe pa sem videl pred seboj domača polja in travnike, zelene livade in griče, na katerih so se solnčile bele hiše in postalo mi je tesno in bridko. Slišal sem pastirjevo pesem v zeleni rebri ter škrjančkovovo žvrgolenje v sinji višini. Čul sem peti devo na vrtu, nežno in koprneče. Videl sem zardela mlada lica. Prisluškoval sem nedolžnemu smehu veselih otrok na trati. Duša mi je zatrepetala v goreči molitvi, ko se je oglasil iz daljnega stolpa zvon, svečano otožno.

»Ne! Tuj si mi, svet, in tuj mi ostaneš! Spoznal sem bogastvo domače zemlje, lepote domačih vasi. Polna si biserov, domovina, polna zakladov. In vendar te izdajajo lastni sinovi! Objemam vas, preljuba rodna tla, in v vašem objemu bom ostal. Trda, kamenita ste; toda rahljati vas hočem. Iztrebil bom ljuliko in osat in težko pšenično klasje se bo zazibalo po vaših ravnah. Bele lilije in rdeče regine bodo zacvetele po vaših vrtovih. Ljudje pa si bodo podajali roke kot brat bratu ter zrli na sveto znamenje in si šepetali: »Njegova pomoč ostani pri nas na veke!«

Tako je govoril najmlajši sin svoji materi.

Radost je zatrepetala v njenih skrbnih očeh in duša se ji je topila v neskončni sreči.

Zunaj pred hišo pa se je čulo spet rahlo klicanje. Toda ni prihajalo iz tujine. Glas domovine je bil, ki je hvalila svojega zvestega sina, svojo čvrsto mater.«

Tako mi je pripovedovala mati, ko sva romala po samotni poti. Dobro se spominjam vsake besede. Saj je prižgal angel Gospodov zvezdo na nebu, veliko, svetlo, bleščečo zvezdo, ki mi je zasijala v dušo.

Še dolgo sem sedel pod lipo. Zvezde so sijale jasno in zdelo se mi je, da svetijo lepše kot v preteklih nočeh. V lipovem vrhu je zašumelo. Na cesti tik ob meji je nekdo zaječal. Ozrl sem se in videl trudnega, starega popotnika. Manjkala mu je desna noga. S težavo se je naslanjal na bergle ter se pomikal počasi naprej. V drevju onstran njiv, posutih s srebrnino meseca je zaukal čuk.

Bila je pač jesen in tedaj se oglašajo čuki. In popotniki se vračajo. Izmučeni se vračajo, da bi zaspali v mehkem naročju domače zemlje. Ker na tujem je vse bolj mraz in vse bolj trdo.

Benjamin / Slovo.

Pod koraki poje pot,
v drevju tiho veter poje:
»Kam greš, romar?« — »Koder pot
in samotne misli moje.«

Hiše v noč in potnika strme,
mesečina se skoz vas pretaka,
pod koraki cesta gre,
v drevju plaho veter plaka —
kam greš, romar, v noč in mrak?

Tiho poje skozi vas korak.

Benjamin / Jesen.

V rdečih lučih plameni nebo,
rdeče drevje joka v vetrnih,
vode rdeče kakor kri teko.
Sredi vse te luči sem teman —
Kot mrliču bled je moj obraz
in kot veter, ki ihti, bolan.

Za rdečo zarjo moja misel gre.
V drevje z vetrom se prepleta
moje žalostno srce...

Slavka / Drobna povest o modrem pajku.

(Odlomek.)

O tem dolgem, čudno bogatem traku je že slišal toliko lepih in nelepkih zgodb. Stari oče mu je pripovedoval o tem velikanskem zakladu, tako živo in natanko, da so njemu in staremu očetu tekle sline. Potem mu je pravil o njem njegov oče — povedal je natančno kraj, kje se nahaja, še število muh mu je vedel povedati. »Ali,« je vselej pristavil na koncu pripovedovanja oče, »ni nam dano, da bi prišli do tega zaklada. Nekega dne bodo ta zaklad odpeli izpod stropa in ga bodo zanesli med smeti in Bog vedi, kdo se ga bo polastil. Da bi se ga mi polastili in ga pametno porabili, nam ni dano. Zato, sin moj, nikoli ne cedi po nepotrebem ob pogledu na tisti zaklad svojih prekoristnih slin, ampak se raje zanesi sam nase: kar boš sam ulovil, s svojo zvižajo ali trudom, to mirno použij in srečen boš.

Bogastvo in bogate misli pusti drugim! . . .«

Na vse to je pozabil v tistem hipu. Smešno se mu je zdelo vse skupaj.

Modroval je in sklepal:

»Do zaklada pridem, čeprav srečam v drznem pohodu smrt. Previdno se splazim na žebelj, na katerem je privita nitka, ki na njej visi zaklad, speljem do zaklada most in tako bom hodil, kakor milijonar v banko, jemam bogastvo iz tega zaklada!«

Modro je premislil — polno načrtov je ustvaril — vsi so bili kakor svaljki dima v zraku. Ni se prav zavedel ali sanja ali resnično misli.

Domislil se je modri pajek žalostne zgodbe, ki jo je doživel mlad neizkušen pajek na svojem večdnevem potovanju okoli po naši zemlji. Mimogrede je nekje zagledal tak trak in je zaželel, da bi bil njegov. Neizkušen in nepreviden je bil in še ni poznal življenja na obeh polih — dobrega in slabega še ni jasno ločil. —

Splezal je do zaklada, hlastno stegnil nogo po mastni muhi — pa je ni mogel premakniti. Bila je prilepljena tako močno, da je moral vse sile napeti, da jo je odtrgal od rumenkaste, nagnusne snovi, ki se je mehka vlekla za nogo. Nič ni mislil več na muhe, samo na svojo nesrečo je mislil —

»Kam in kako iz te pasti —?«

Poskusil se je umakniti nazaj, pa so mu odpovedale vse noge — strah se mu je razlil po vsem telesu. Srce mu je udarjalo ob stene drobnih prsi in glas, tenak in nežen, je klical na pomoč.

Pa je bila daleč takrat njegova mati, domači, prijatelji. Nikdo ni slutil njegove stiske — še sam si ni mogel verjeti, kako je zalezel v to nesrečno past. Polastila se ga je žalost — jokal je, da bi pozabil.

Debele mastne muhe so čepele okoli njega, nekatere še žive, druge že mrzle in razpadajoče. Na obrazu vsake je pajek spoznal, kako strašen je bil smrtni boj v tem čudnem gnezdu smrti.

Še bolj ga je zazeblu po mozgu. »Takole poginem čez par dni jaz, jaz, ki sem lep, mlad, ki mi kipi v srcu pesem in gori ljubezen — tam nekje se zdaj smehlja moja draga in me pričakuje. Nikdo me ne bo našel — še nekaj muh se nabere okoli mene majhnega, zakrile me bodo in poginil bom sam, sam med mnogimi...«

Lepo in grenke misli so se izlile v sanje. Truden od dolgega potovanja in izmučen od napora, da bi se iztrgal iz pastí, je zadremal.

Sanjal je, sanjal in prisanjal v večnost...

Nič več se ni zbudil, mladi pajek...

*

Tako ga je pretresla ta zgodba, ki se mu je živo odigravala, kakor že tolikokrat, pred očmi, da je sklenil svoje modrovanje in kovanje načrtov modro, z očetovimi besedami:

»Bogastvo in bogate misli pusti drugim!«

Še enkrat se je premislil — ni mu šlo v glavo, da se toliko muh proč vrže in muči, on pa mora stradati spričo vse svoje modrosti in umetnosti! Pa je spet prišel po dolgem računanju in sklepanju na očetov nasvet in je visoko, v lepi učenjaški besedi sam sebi prepričevalno povedal:

»Moder si, pajek, nad vse moder!

Tudi umetnik si, pajek, umetnik!

Toda to je utopija!

Da, da, utopija!«

Obrnil se je proti veliki špranji in napeljal potok svojih modrih misli na drugo kolo...

Sveženj soparnega zraka je zagnala veter skozi okno v sobo. Mreža se je zazibala in pajku je za hip odleglo — kakor da je vse samo sanjal. Zmajal je z glavo in se na nekaj domislil.

V sobi je bilo mirno.

Samo ura, ki je šepetala na steni nad posteljo, je trgala tišino, kos za kosom; kakor da poje čudno jekleno pesem, se mi včasih zdi, kadar jo poslušam in se spomnim na stokanje lokomotive ali vagonskih koles.

Zunaj je bilo solnce.

Vleklo me je na vrt — a neka čudna, rekla bi podzavestna sila me je zadrževala v sobi. Ali bo zašla kakšna muha pajku v naročje, ali se bo lačen in še jezen vrnil domov brez plena. Radovednost je rasla v meni bolj in bolj.

»Prej ne grem iz sobe, dokler pajek ne ulovi svojega plena! Pa čeprav čakam do noči, do jutri ali dalje! Smešno je že to, da izmed toliko muh niti ena ne zaide njemu — lačnemu — v naročje. Čemu toliko truda za mrežo? Čemu pa so sploh muhe, če ne za hrano drugim večjim, močnejšim? Boj za obstanek, že, ali nek namen je imel Bog tudi pri tem, ko je ustvaril muhe! Pajek pa tudi ne more živeti samo od zraka in čakanja, upanja in hrepenenja...!«

Nejevoljna sem stopila bliže k oknu, se skrila za rože in opazovala zdaj modrega pajka, ki se je topil v pričakovanju in nepočakanosti, zdaj mastne muhe, ki so brezskrbno tavale kakor pijane pod črnim, zakajenim stropom, sedale na mizo, na omaro, na zavese, na slike.

Mastna muha se je zazibala proti oknu. Leno je udarjala s perotmi, sedla na zaveso in se igrala. Kakor nalašč je izzivala pajkovo potrpežljivost.

Potegnili je veter, zganil zavese in muha je v hipu odjadrala nazaj v temen kot — se kakor posmehnila dolgemu črnemu traku, sedla na omaro in leno plezala po vratih, do tal in se potem spustila na mizo.

Pajek je nakremžil obraz, skrčil noge in se tolažil — nobena pametna misel mu ni padla več v glavo. Do zadnjih kotov je pretipal svoje možgane, da bi našel vzrok svoji duševni nerazpoloženi, pa ga ni našel. Široko se je nasmeljal, tako široko, da še sam sebi ni verjel, da se zna tako smejati. Zvil je svoje drobne misli nazaj na možgansko vreteno in uganil v svoji globoki preudarnosti:

»Čemu? Čemu bi grbaril čelo? Se razburjal in stiskal srce v žalosti? Sreče ni danes, sreče! Drugič bo pa spet obilen plen in takrat si bom malo pritrgal za črne dni. Danes pa ne pomaga nobeno zdihovanje nič. Domov jo pobriši, če si pameten!«

Suho se je nasmehnil sam sebi in se leno zavlekel v široko špranjo. Nikamor se mu ni mudilo.

Drobna mušica je smuknila skozi okno v sobo. Še trenil ni z očesom. Kaj bi si kvaril okus — za en založaj ni; to je toliko, kakor nič.

Stisnil se je kakor v dve gubi, uprl pogled v rdeče, bohotno kipeče cvetove in poskušal zadremati.

Zamajala se je mreža. *

»Veter.«

Je zamrmral dremajoč v špranji modri pajk sam pri sebi.

Zamajala se je drugič.

»Veter, veter!«

Je godrnjal v polsnu jezno pajek.

Zamajala se je mreža tretjič.

»Veter ni! Premočan sunek!«

Je klel pajek v svoji čezmerni razburjenosti in skušal zlesti iz špranje, da bi pogledal, kdo mu trese kraljestvo.

*

Okrog ust se mu je nabral smeh, v hipu je na vso nejevoljnost pozabil in jecljal v otroško razigrani radosti.

»Bogat plen!«

»Mastna muha!«

»Res! Uganil sem!«

V levem kotu mreže se je trgala debela mastna muha. Zadnja noga se ji je zamotala v drobne nitke, nerodna in debela je udarjala z vso silo po mreži s perutmi, da bi se iztrgala. Kamor se je oprijela, povsod je začutila smrt. Ni imela časa, da bi še mislila na toпло poletno solnce, po katerem je tako hrepenela iz mračne sobe. Samo ena misel je čepela v njeni glavi, misel na — smrt...

Po solncu in svobodi se ji je zahotelo. V nizki in mračni sobi se je čutila, kakor v ječi. Vedno je čepel ta gnusni strupeni pajek pred vrati-oknom in stražil, stražil, kakor triglavi Cerberus v podzemskih dvoranah. Kakor tiran je bil vsem muham ta črni pajek, ki je potegnil čez in čez smrtonosne mreže in čuval...

Pajek se je dobrohotno hahljal.

Sunki so postajali vedno obupnejši.

Pajek se je še bolj hahljal.

Domislil se je:

»Moja mreža ni kar tako. Umetniško delo, kdo pravi, da ne? Tri dni sem pletel, tri dni pripenjal, tri dni popravljaj, tri dni sem jo poskušal. Kdo je tako močan, da mi samo eno nitko zviije ali pretrga? Dvomim! Smešno, blazno!«

Gladil si je brado in sline so mu lezle že iz ust — komaj se je zdrževal.

Mreža se je močno zagugala!

Nagnila se je.

Nitke se trgajo.

Glavna nitka se natrguje.

Joj!

Pajku je zagomazelo po žilah.

Kakor da mu je zledenela kri. Obledel je kakor zid in ni se ganil. Pred očmi se mu je bliščalo, noge so se mu tresle, kakor osemdesetletnemu starčku.

Muha se je utrudila in omahnila.

Pajek se je ojunačil. Kri mu je zaživela v žilah in megla se je posušila pred očmi. Zbral je vse sile, napel možgane, da bi mu ne ušla nobena pametna misel. Še enkrat je skrčil svoje ostre kremplje, pomigal z očmi, potem pa se je s strahom spustil po glavni nitki, da bi napadel onemoglo muho in zasadil ostre kremplje v mehke prsi...

Modroval je in sam sebi zatrjeval:

»Mnogo muh sem že ugnal, mnogo sem jih že omamila s svojim strupom, mnogim sem že izpil sladko kri! Pa da bi se zdaj bal! Še rože bi se mi smejale...!«

Muha je začutila njegovo bližino.

V smrtni slutnji je zbrala zadnje moči — čudovito silo ima živo bitje tik pred smrtjo. V boju za obstanek privre tista sila vselej do izraza in samo močnejši in zmožnejši ostane pri življenju. — Močno je sunila z glavo in nogami, da bi se iztrgala. Ni šlo! Uprla se je z zadnjimi nogami v kaktov list, se odrinila in v hipu je bila — svobodna!

Globoko je zagrabila zrak, se vesela ozrla po strgani mreži in odletela svobodna v lepo, toplo, poletno solnce...

Pajek se je sesedel kakor zmrznjen!

Tako se je prestrašil, da mu je za hip pozabilo biti srce. Stegnil je noge od sebe in ležal v mreži kakor mrtev.

Veter pa se je igral z raztrgano mrežo in silil mimo zaves v sobo.

Stopila sem bliže in sem se ga nalahno dotaknila s svinčnikom.

Ni se ganil.

Sklonila sem se tik do njega in dihnila vanj. Zganil se je. Pomenca si je majhne oči in se zaspano oziral okoli. Zdelo se mu je, kakor da je o nečem daljnem pred nekaj hipi sanjal. Še si je menca oči in ugibal, pa si nikakor ni mogel utepsti v glavo smešnega dogodka pred kratkim hipom.

Skomiznil je z rameni:

»Je pač tako!«

»Že mora biti tako!«

Zbral je raztresene misli in si, jezen sam nase, očital:

»Prav za prav si bedak, pajek! Čemu si se pa toliko premišljal in obotavljal! Majala se je mreža; sumljivo se je majala, pa si, bedak, dolžil veter! Muha je bila. Debela in mastna! Pa si se obiral! Takoj bi planil in se ne zanašal na svoje mojstrsko delo! Smešen si, pajek! Sam pred seboj in pred bedasto muho in pred temile rožami si se osmešil.

Pa tako masten plen! Ah kaj plen, mreža, mreža! Zdaj pa imam! Mojstrsko delo! Umetnina! Zdaj pa strgana. Samo nekaj nitk še drži! Sam si kriv, pajek bedasti! Čemu tega treba. Takoj bi planil, pa ne bi zdaj tožil in vzdihoval! Še mastil bi se in veselil!»

»Bedak si, pajek, pošteno povedano, bedak!«

Krpal je strgano mrežo, predeval in napeljeval tenke nitke, jih pripenjal in se tolažil. Vse načrte mu je ta malenkostna muha prekrizala. Še na jok mu je prihajalo. Pa se je ugriznil za jezik in si potolaženo govoril:

»Nisi edini bedak na svetu...»

Bili so omejeenci pred teboj in jih še zdaj kar mrgoli po svetu pa se še skrivajo za takoimenovane »zavese« — da mu navidezno verjamejo in ga častijo, slavijo in spoštujejo, če pa privzdignejo zaveso, se zasveti pred njimi vsa umazanost in nizkotnost, omejenost in nadutost. In gorje ti, če jim poveš resnico! Obsodijo te, pohodijo tvojo čast in te imenujejo ničvredno žival. — In še bodo na svetu omejeenci, tako dolgo, dokler ne bo zadnjemu Adamu smrt zavila vrat.

Kaj si pa morem! Ustvarjen sem tako. Že mojim prednikom je Bog takole, za par mikronov, odtrgal možganov. No in kakor nosijo vsi posledice izvirnega greha po predniku Adamu, tako nosimo mi vsi posledice teh primanjkaajočih mikronov pameti!«

Ohladila se mu je jeza in se je potolažil. Potrt in utrujen je

zlezal spet domov — mrežo je popravil, upanja na plen pa ni bilo od nikoder. Nekajkrat se je ustavil na poti, nagrbančil čelo in premišljal.

Zasmejala sem se; tako glasno, da se je še pajk zdrznil in s strahom ozrl okoli. Kakor otrok se mi je zasmilil:

»Kakšna smola, revež! Vse potrpljenje ga bo minilo! Še obupal bo — vrvi ima dosti — še obesil se bo v svoji razburjenosti. Revež! Ne bo pozabil tako kmalu današnjega popoldneva. Na vrata si ga bo zapisal s kredo in vsak dan ga bo zbadalo v oči:

»Spomni se o, pajek, mastnih muh
in ne pozabi na največjo nesrečo v
svojem kraljestvu!« —

Kakor cesar, se je ošabno šopiril v svoji biserni palači kakor umetnik v svojem ateljeju je občudoval svojo ustvarjeno in na novo ustvarjeno umetnino, pa se je tako osmodil. Ni vedel revež, da je prevzetnost čudna mast! Da se je že marsikdo opekel na njej. Pa je že menda tako usojeno, da vsak sili še na leđ, čeprav si je že toliko idealnih in neidealnih ustvarjenih bitij na njem razbilo nos. Vsak se pač tolaži: če je temu in temu izpodletelo, mogoče pa meni ne bo!

*

Slučaji pa, ki so kakor darovi Fortune, ne poznajo izjem.

*

Nekam čudno občutje mi je zavelo v duši: Da bi mu pomagala. Da bi ga potolažila, tako, kakor mati potolaži otroka, ki je zidal na pesek hišico iz oglatih in okroglih kamenčkov brez apna in malte, pa se mu je zrušila in je jokal.

Ganotje se je prelilo v hotenje in že sem se sklonila nad rože k pajku, da bi mu povedala nekaj dobrega — tolažilnega, toplo besedo:

»Muho ti bom ulovila, revež, debelo mastno muho, in ti jo bom prinesla v mrežo! Zapletla jo bom v tanke nitke in ti boš prihitel, jo objel, kakor dekle objame šopek lepih rož, se ji vsesal v mehke mastne prsi in ji izpil toplo kri. Pozabil boš na vso žalostno zgodbo, ki si jo doživel v današnjem popoldnevu.

Ubogi bedasti pajek!«

Podzavestno mi je ušel grenak nasmeh. Kakor v slutnji sem videla črnega pajka pred seboj, spaljenega, mrtvega...

Odložila sem knjigo in se plaho ozrla okoli: Nisem hotela, da bi me kdo videl pri tem čudno smešnem delu usmiljenja. Še sama nisem prav vedela, da bom ukradla enemu bitju po nepotrebnem življenje, da se bom radovala in uživala, kakor krvnik, ki je brez srca in ljubezni. Kar tako sem stopila po sobi, od mize k omari, od omare k postelji, od postelje k peči in potem spet k

ročam in motrila pajka v zasedi. Muhe so se zibale pijane in nerodne, sedale na mizo, slike, uro in drugam. —

Pogled mi je ušel skozi okno na vrt. Tam je bilo solnce, tam je bilo življenje. Sestra je trgala jabolka. Lepo rdeča in pisana, rumena. Tako vabljivo so se smehljala iz košare. Brat Franci me je vabil, da bi mu pomagala mleti jabolka. Pa sem mu odkimala z nasmehom.

Muhe so bile vedno bolj zaspane. Popoldne se je nagibalo. Vročina se je začela vlegati v naročje zemlji. Mastna muha mi je sedla na rob knjige. Zamahnila sem z roko, da bi jo prepodila. Ni se ganila, kakor da je bila radovedna, kaj je v knjigi.

»Ujamem jo, nagajivko. Pajku sem obljubila, da mu preskrbim za nocoj večerjo!«

Mi je ušlo skozi misli.

Zamahnila sem in mrzlo občutila v roki:

»Imam jo!«

»Da!«

Previdno sem jo prijela za glavo, ji odtrgala desno perot, da mi ni mogla uiti in ugibala:

»Kakor nalašč! To bo vesel! To se bosta pogledala! Kako se bosta lasala!

Za vso jezo in nevoljo boš ti sama plačala — čeprav si nedolžna!«

*

Nakopičile so se mi misli in predstave, da sem pozabila v hipu na vso pametno človeško preudarnost, na ljubezen in na maščevanje nad nedolžno muho. Že sem videla, kako se bosta spoprijela, kako bo pajek navdušen planil nanjo, kako jo bo zastrupil, jo obvil s slino, jo preščipnil in potem mrtvo zavlekel v veliko široko špranjo . . .

Nalahko sem se približala z muho k mreži in še premislila, ali naj ubogo obupno muho izpustim, ali naj jo vržem v žrelo strupenemu, črnemu pajku. Nič mi ni šlo iz glave — samo nekam so bežale misli, kam nisem vedela . . .

Mrzlo sem se približala tik k pajkovi palači — neka čudna sila mi je zganila roko, — vrgla sem muho v mrežo in zbežala iz sobe.

Ko sem se vrnila nazaj, sem se začudila. Muha je visela v mreži in obupno udarjala z levo perotjo in nogami po mreži in vedno bolj in bolj zapletala.

»Pajk je še ni začutil!«

Mi je zadrhtela beseda.

»Spi in se še ni zbudil!«

Sem mislila in ugibala dalje.

Prijelo me je, da bi segla v mrežo in rešila obupno muho iz žrela smrti. Pa se nisem upala. Če sem storila greh, je že itak greh,

če jo rešim ali pa ne. Če ga pa nisem storila, pa nič zato! Čemu so pa muhe! Druge koristi ne dajejo, kakor da dajo same sebe v hrano drugim!

Pomajala sem mrežo in se dobrovoljno nasmehnila pajku, ki je pogledal iz špranje, zaspan in čemereno. Kakor da ga je nekaj prijel in mu stisnilo srce, se je umaknil nazaj.

Spomnil se je nesrečnih slučajev in je sam sebi govoril, kakor starec, ki je že prišel na otročje misli. Da je lačen, se ni spomnil — vsa slast se mu je vtopila v tolikih skrbah in razočaranjih.

Muha pa je udarjala na vse strani, se poprijemala, iskala rešilno vejico, kakor človek, ki se potaplja v morju — nikjer ni bilo pomoči. Vedno bolj se je zapletala in zavijala v goste nitke.

Omahovala je.

Še zadnje utripe je zbrala, se zagnala proti solncu — hrepenenje je v njej gorelo kakor velikanski kres, hrepenenje po svobodi, solncu — po življenju... Kakor strašne lovke hobotnice so jo priklenile nase tanke nitke. Nikamor ni mogla. Upanje je ugašalo. Oči pa so še iskale, iskale, iskale...

Iz kamna sem morala imeti takrat srce, da se mi ni smilila —

Še sedaj ne razumem, kaj mi je takrat bilo, ko sem gledala ta strašni, obupni boj mlade muhe za svoje mlado življenje. Bala se je umreti. Joj, tako milo so prosile oči, majhne in drobne, še srce je trepetalo in vsaka misel je prosila pomoči. Smrt pa je bila bliže in bliže. Čutila jo je mlada muha in mraz ji je objel drobno telesce. Moči so pešale, misli so popuščale — smeh ji je zagrenel na obrazu.

— — — — —

»Mater ima, kakor imam jaz mater; sestre in brate ima, kakor imam jaz sestre in brate! Pa jih ne bo videla več, še zadnje besede jim ne bo mogla več povedati. Sama daleč od njih bo morala umreti — joj, pa v naročju krvoločnega tirana, črnega in strupenega pajka! Tako je morda ljubila svojo mater, morda zanjo, samo zanjo živela in se trudila! Joj, kako je mogoče, da imamo ljudje tako malo ljubezni! Tako mrzlo srce imamo, mrzlo kakor kamen...!«

Se mi je gnetlo v glavi ob pogledu na to težko pričakovanje smrti. Srce pa je bilo mrzlo; pomisli, kako čudno je to. Ob takšnem pogledu, pa je bilo moje srce mrzlo, mrzlo.

Si že videl kdaj, Jože, koga umirati? Nekam čudno je človeku takrat pri srcu, ko gleda tisti smrtni boj, tiste čudno grenke poteze, tisto udanost in strah obenem, čudno obračujoče se oči, grenak nasmeh in besede, ki so v praznem votlem molku prazne in težke. Enkrat sem gledala, kako se je neki utopljenec boril s smrtjo. (Lahko bi mu pomagali, pa se ni nihče upal. Tista vera, da pomeni utopljenec nesrečo, je tako čudna. Pa so ga pustili, da je umrl po nepotrebnem. Zelo naivno neumni so včasih ljudje.) Tri noči se mi je potem zaporedoma sanjalo o njem. In vsako noč sem jokala, tako jokala, da me je tolažila sestra in mama, pa ni

nič pomagalo. Potem sem molila k Mariji in za duše v vicah, pa sem pozabila. Sem smešna, Jože? Ampak res pa je bilo!

Pajek se je opogumil.

Kakor da je slutil mojo misel, ki je čepela v meni še nekje daleč v podzavesti — da bo namreč našel v moji naklonjenosti smrt — se je premislil in miroval v špranji. V meni pa je kipelo strastno maščevanje, ki se je zlilo v radovedno čakanje, na priliko, — zakaj prav za prav maščevanje, nisem vedela. Vse skupaj je gomazelo po meni: da bi muho rešila iz spon — bila je že skoraj napol mrtva, da bi pustila pajku večerjo, da bi še enkrat videla podobni prizor, kakor na Gorjancih, da bi uživala, da bi... —

Še enkrat je prikimal iz špranje, boječe in premišljeno — moral je iti, nagon, tista neodoljiva sila ga je gnala. Zagorele so mu oči, oziral se je okoli, prisluhnil, bil je prepričan, da je smrt nekje daleč, daleč...

Muha se je zbudila iz utrujenosti.

Boj za življenje in smrt se je približal.

Pajek svež in spočit!

Muha utrujena!

Boj bo silen, a kratek.

Veter je zazibal mrežo, pajku je zrastel pogum. Pripravil se je in planil.

Muha se je prestrašila.

Za hip je obmirovala, zajela globoko sape in z vsemi močmi udarila po mreži.

Pajek se je odmaknil in se postavil na zadnji nogi. Pripravljaval je nov napad.

Spet je bil odbit.

Muhi so pojemale moči.

Pajek je iskal zvijačne prilike.

»Skočim ji za vrat, zapičim ji malo strupa, in v nekaj hipih se bo omotena zgrudila v nezavesti. Ta hipec porabim, jo ovijem s slino kakor s pleniciami in ko se zbudi, bo v mojem naročju. Potem ji preščipnem vrat in ji pokusim sladko kri...!«

Se je domišljaval pajek, se hahljal in gledal, kako se je zvijala muha in poskušala zadnjo zvijačo:

Uprla se je z desno zadnjo nogo na kaktov list, da bi tako potegnila k sebi mrežo, jo pretrgala in se, čeprav omotana, zvalila pod rože. Pajek je ne bo našel.

Pajek je izrabil priliko.

Tisti hip, ko je drobno oko iskalo, kam bi zasadila nožico v kaktov list, je pajek planil nanjo, da bi zasadil čeljusti za vrat, da bi vbrizgnil jedkega strupa v toplo kri.

Muha se je zdrznila.

V mislih ji je udarilo:

»Smrt!«

Zadnjič je sunila še s prosto nogo in že je čepel za njenim vratom črn pajek in ji rinil čeljusti v mehko meso.

Omahnila je v omotico.

Boj je bil končan!

Muha je bila mrtva.

Pajek je zmagal. Postavil se je na zadnji nogi, se ponosno ozrl okoli. Nikdo ga ni videl. Boj za obstanek se je bojeval na samem, kakor med kačo naočarko in puščavskim ježem v samotni Sahari. Bil pa je silen in hudoben in slabši, manj zviti je moral podleči — uboga nedolžna muha je morala kloniti pred nasilnostjo črnega, strupenega pajka. Joj, koliko je danes v življenju takih bojev med nedolžnimi, manj zmožnejšimi in med nasilneži in močnejšimi. In vselej in povsod, v divji puščavi Sahari kakor tudi v najlepši družbi, mora podleči črnemu ostudnemu pajku nedolžna bela muha!

Obrnil se je okoli, pritisnil zadek nanjo in jo začel obvijati z gostimi nitkami. V dveh in treh hipih je bila muha povita kakor egiptovska mumija.

Oddehnil se je modri pajek. Šel je na izprehod po mreži, popravljal je nitke, krpal mrežo in si sam pri sebi pripovedoval v veselju in navdušenju.

»Umetnik sem!«

»Junak sem!«

»Triumfator sem!«

Veter pa je vlekel skozi okno in zibal mrtvo muho kakor dete povito v zibelki in bahatega pajka, ki je na vso svojo nesrečo in polomijo v hipu pozabil. Kdo mu je prinesel muho v mrežo, si še malo ni mislil . . .

V navdušenju mu je kipelo in poskakovalo srce in ni si mogel misliti, kako je postal naenkrat iz nesrečnega srečen — iz strahopetneža in slabiča — junak.

V moji duši pa je gorelo in dogorelo maščevanje. Sklep je bil strašen, še domisliti se ne smem več nanj! — Nečloveški! Ali včasih pridejo čudne misli človeku v glavo. Ni čudno! Žival je pač žival in nima pameti, kakor pravijo — človek pa se tako rad še globoko pod žival poniža. Joj, pa kolikrat! Nisem verjela knjigam, življenju pa moram verjeti — življenje je absolutni diktator nad nami! Sanjala sem vse lepše o svetu, o življenju in naravi sploh, pa sem našla samo tole:

— »Vse skupaj sešteto in odšteto, če hočete še, deljeno in stokrat pomnoženo, da samo negativno vsoto! Vse misli, pa če so še tako lepe, umaže življenje, vse ideale — pa naj bodo zemski ali nadzemski, vse otopi življenje v svojem brezbrežnem morju.

Tako mislim jaz, ti si gotovo drugih misli! Vem! Pa nič zato, ker sva samá, ti povem. Odkrito povedano, tako me včasih takšne malenkosti ubijajo, dočim mi je večni kovač tako varil živce, da velike stvari mirno prenesem.

»Duša!
veliko blaga imaš spravljenega
za prav mnogo let; počivaj,
jej, pij in bodi dobre volje!«

Bog pa mu je rekel:
»Neumnež! to noč bodo tirjali
tvojo dušo od tebe; kar si spravil,
čegavo bo? ...«

In je modroval še naprej, tako kakor stoji v Pismu in se ni domislil bedak, da mu bodo še »to noč tirjali, njegovo dušo.« O bedak, modri pajek! —

Sovraštvo je priklopelo do vrhunca. Sklep, ki je bil strašen in nečloveški, se mi je trgal iz duše. V prividu sem gledala strašni boj s smrtjo, ki bo kratek, zelo kratek — samo par hipov — in pajek bo ležal s svojim bogatim plenom v naročju — mrtev ...

Na mizi so bile žveplenke.

Tudi cigarete so bile poleg zavite v časopisnem papirju —

Mrzlično sem stegnila roko — misli so mi čepele trudne in blodeče na črnem pajku, ki se je škodoželjno smejal mrtvi muhi. Roka se mi je tresla, oči so pa tipale, tipale med rožami, na vrt in še nekam naprej čez polje. — — —

Uprasknila sem.

Tisti hip je pajek objel mrtvo muho — slina so mu čepele okoli strupenih čeljusti. Srce mu je poskakovalo, misli so že trgale mastno muho.

Daleč je bilo tisti hip solnce.

Pajek se je obrnil in nameril korak proti široki špranji. Še enkrat se je nasmejal kaktom in pelagonijam in fuksijam in Jezusovim kronicam ...

Podtaknila sem tik pod njega žveplenko, ki je gorela z rumeno rdečim plamenom.

Zacvrčalo je!

»Joj!«

— — — — —

Opaljen pajek je omahnil in se skrčil v drobno kepico — ki je zdrsnila z mrtvo muho mimo rož na tla ...

Mrežo je osmuknil plamen — kakor v solncu srebrna rosa so se topile in izginjale — nevidno v nič srebrne nitke.

Nema široka špranja se je režala v desnem kotu. Krvave kakteje so se sklonile čez okno za mrtvim pajkom, ki je ležal v prahu mrtev z mrtvo muho v naročju.

»Nekoč je živel kralj...!«

Nekje sem čitala pravljico, ki se je tako začejala.

»Nekoč je živel pajek...!«

Bodo čitali in se bodo smejali, ker ne bodo povesti razumeli, kakor jaz nisem razumela povesti:

»Nekoč je živel kralj...!«

Sanjalo se mi je nekoč o smrti. Prišla je pôme in je rekla v nasmehu:

»Kakor rožo te bom odtrgala! Še čutila ne boš! Samo hip in pohitela bova v naročje Nirvani — Bogu!«

Smejala sem se ji.

Zresnil se ji je obraz:

»Kakor osat te bom izruvala, surovo, da boš jokala, dolgo jokala; potem pa, ko boš oči izjokala, boš umrla!« — — —

Zgrabila sem jo za roko. Zazeblo me je. Stisnila sem krepkeje. Tiščala, tiščala. —

Smrt pa se je dobrohotno smehljala.

Kakor suho vejo sem začutila v rokah. Obraz mi je zlezal v nasmeh:

»Zlomim te, smrt! —

Hej, slišiš, smrt, zlomila te bom!«

Zlomila sem suho vejo, na majhne koščke, jih zravnila kakor žveplenke v pest in jih nesla v umivalnik. Mesec je prilezel na moj obraz in me je poljubil — — —

Zbudila sem se.

Držala sem na kosce zlomljeno rožo — belo astro, s katero sem zvečer v rokah zadremala, zleknjena čez posteljo. — — —

Smrti ni bilo nikjer.

Jutro je bilo še daleč za gorami.

»Nekoč je živel kralj...!«

Ne!

»Nekoč je živel pajek...!«

Da!

Nekoč je živel in zdaj je mrtev...

*

Pod oknom so se valjale v prahu kokoši. Soparno popoldne jih je prignalo v senco za hišo. Petelin se je obiral, ravnal lepo spreminjajoče se perje v vseh najlepših barvah. —

Grahasta čopka je zagledala v prahu čudno prikazen. Pri-tegnila je perot, jo pomerila s taco, in segla s kljunom za čudno prikaznijo:

»Kapitalist s kapitalom!«

»Čemu kapitalist!«

Je preudarjala Belka.

»Pohotnež z nedolžno žrtvijo!«

Je raztolmačila mlada kakoš golovavka.

»Umetnik!«

Je zapovedal petelin.

*

»Tako se konča s tistim, ki sam sebe ne pozna! Tako zaide, kdor je nepreviden, usodi v pest in to večkrat po nepotrebem. Sama nerodnost. Tudi kapitalisti, pohotneži in umetniki umirajo

in umirati morajo! Življenje pa pride mimo — se morda za hip ustavi — potem pa požene naprej, kar bomo zvedeli šele takrat, ko bomo priromali v deželo edensko — Nebo!«

Je naprej modroval petelin.

Grahasta čopka je pozobala pajku iz naročja debelo mastno muho, strupenega pajka-umetnika, pa je prekljunila in ga mrzlo izpljunila ...!

*

Tako je končala drobno povest o modrem pajku!

»Nekoč je živel kralj...!«

»Ne!«

»Nekoč je živel pajek...!«

»Da!«

»Nekoč je živel in danes ne živi več...!«

K o n e c.

Emil Gabrovšek / Eno željo ...

Eno željo še imam
preden me tema zakrije,
preden težke melodije
spremijo me v groba hram.

O n a meni v grob hladan
prvo vrže naj lopato
kot jo vrgla mi na zlato
je mladost, na nežni san ...

Sonet.

Med zvezdami sem gledal tvoj obraz
in sij njegov temnil je solnca lok
in klanjal se ti stvarstva je odraz
in klanjal se ti je svetovja krog.

Ljubezni moje žarke skrivni jaz
je pel ti himno, da mladosti log
jo čuje, da prodrè temô in čas,
da čula to bi himno solnce, Bog.

In ti si šla kot zarja čez poljano,
ki vsaki roži topli dá smehljaj,
da zre svetlobo v mrzlo noč iskano ..

In ti si šla kot poslovi se maj,
ki ne ozrè se v rožo poteptano
z dobrane in ne bo ga več nazaj ...

Benjamin / Hrepenenje.

V tišini nočnih ur, ko spanje gre
kot drago dekle od človeka
(samo strmi za njo in ne pokliče,
vsak klic bi izzvenel v praznini dalj),
prisluhnem težkemu ječanju ure,
ki hrope kot bolnik vso noč nekje pri meni.

V telo mi veje hlad noči,
razgreta kri mi rdeče sanje plete
in kakor, kadar koga sneg zamete,
odejo mesec mi srebri.

V tišino belih ur strme razplakane oči.

L. / K. Stojivrt.

(Humoristična karikatura.)

Da je gospod Konjeslav Stojivrt res najboljši podoben literat, naj vam bo dokaz to, da ima sam že v mislih podobo svojega spomenika in da gre večkrat pogledat prostor, kjer mu ga bodo hvaležni »zanamci« postavili. Tudi je že izračunal, kateri trg bo dičilo njegovo ime in katera ulica se bo ponosito imenovala po njem.

Že v mladosti je kazal, da bo slaven poet, saj je tako milo »pel«, da so bili vsi, ki so obkrožali njegovo zibeljko, ganjeni. Ko je bil že blizu dvajsetih let in mu je že poganjal prvi puh okrog smelo zaokroženih ustnic, je spesnil prvo ljubavno pesem, odličen odsev mehkega liričnega srca. Pesem je nosila naslov »Mojo ljub'co pa kurja očesa bole...« Tiste dni, ko je izšla ta pesem, je bilo zelo mnogo samomorov po svetu in nekje je celo vlak skočil s tira, tako je bilo vse ganjeno nad izredno posrečeno vrsto ljubavne lirike. Kmalu za to pesmico je objavil vrsto uspavalnih novel pod naslovom »Serenadni izlivi srca«. V teh novelah popisuje veličastnost naravnih pojavov: pomladi, poletja, jeseni in zime. Vse novele so bile v bogati meri opremljene z melanholičnimi pomišljaji in sentimentalnimi pikicami, ki naj povedo to, kar je pisatelj v upravičeni skrbi za obstoj in ohranitev edino prave oblike srca blagovolil blagohotno zamolčati. Tudi v znanstveno slovstvo je posvetil z bakljo svojega razuma in z mečem svoje učenosti ločil duhove med seboj. Njegova znanstvena razprava: »O mezocoičnih tvorbah, iz katerih so nastale diluvijalne tekočine, iz katerih se je razvil naš planet« je vzbudila splošno občudovanje; še bolj je pa zadivil ves kulturni svet s svojo izčrpno študijo v

devetih debelih zvezkih o pesmi »Luna bleda — mene gleda — gor z neba — dol na tla —«

Toda preveč bi se zamudil, če bi omenjal vse njegove spise. Poglejmo gospoda Konjeslava pri ustvarjanju njegovih nesmrtnih in neumrljivih del.

V majhni podstrešni sobici sedi za mizo. Rokave ima visoko zavihane — pri težkem delu je vedno tako storil — poleg njega na mizi velika ruta, ki je že vsa napojena z znojem velikega pesnika. Tako so pač delali vsi veliki možje v majhnih sobicah za svoj narod s trudom in znojem. Veliko plešo mu je kvaril edino šop las na sredi glave. Večerjal ni nikoli. Kadar mu je gnal želodec preveliko krulbo in cvilbo, takrat se je tolažil s tem, da je za velikega umetnika tudi taka večerna uspavanka pač odmev notranjega razpoloženja in je celo umetniško užival pri tej godbi, namreč — sline. Bil je bolj premišljujoč tip, vedno je sanjaril in imel polno glavo težkih, obupnih misli. Vsled tega ni čudno, da se je nekoč naveličal življenja in skušal narediti samomor. Ker mu je manjkalo sredstev, da bi priredil svetu moderen samomor, je sklenil končati življenje z odločnim zaletom v meglo. Če bi ga ne bili še pravi čas rešili, bi bil brez dvoma storil bridko smrt, narod pa bi le težko prebolel izgubo enega svojih najboljših sinov. Imel je dvoje vrste premišljevanj, ob delavnikih bolj filozofskega značaja, ob nedeljah pa in zapovedanih praznikih bolj socialnega značaja; to se pravi ob delavnikih je premišljeval ali ima na levi nogi mezinec, ali pa ga nadomestuje ono veliko kurje oko, ki se bohotno razrašča iz sklepa, ob nedeljah je pa premišljeval, kako bi odpravil vsaj polovico kurjih očes iz površine svojih nog.

Toda kaj bi tisto, glavno pri vsej stvari je to, da se zdaj trenutno ni bavil z duhomornim premišljevanjem, ampak je sedel z zavihanimi rokavi poleg znojne rute za mizo in ustvarjal, ustvarjal... Kar tresel se je in pihal, ko je ustvarjal, saj veste, da se vsaka umetnina v bolečinah rodi. Včasih je tudi junaško zinil, da so se mu vlile solze iz oči, saj je velika umetnost držati pri taki dolgočasnosti usta skupaj. Naslov spisa, ki ga je ustvarjal, popihan in navdahnjen od vseh sedmih muz, je bil: »Močno in junaško doživetje ob priliki razburkanosti naravnih elementov, pomešanih s točo.« Popisoval je, kako ga je pred kratkim zmočil dež in potokla toča. Pisal je v vznešenih besedah: Kot na plemenito pšenico, ki hrani ljudi in jih varuje pred lakoto, ki tolikokrat obišče ta ali oni del naše zemeljske oble, da umirajo ljudje in gine živina, torej kot na to plemenito pšenico, ki na srebrno pozlačenem žitnem polju valovi kot morje v silni vihri, ki pridrvi v smeri od juga proti severu, pa prevrača ladje in ruši morske pečine, torej kot na zgoraj opisano plemenito pšenico tako se je na mene vlil dež z neusmiljeno točo in me tolkel brez slehernega pardona po ubogih delih mojega telesa kot n. pr. po nosu, — zanj sem bil dejansko tudi dvakrat v dejanskem strahu, da mi ga je odbilo in sem se dejansko pomiril šele, ko sem se dejansko

prepričal, da še dejansko sedi na svojem, od Stvarnika mu določenem prostoru nad ustnicami, — dalje po licih in ušesih, ki bodo še dolgo nosila sledove te smeje naravne igre, ki zapusti v človekovem srcu in njegovem duhu globoke sledove in brazde, iz katerih se rodi marsikatera trpka ura bolestnega spoznanja in samopovedi.

Tri ure se je trudil in brisal pot, zato je pa tudi ustvaril nekaj nevenljivega, pretresljiv opis veličastnega naravnega dogodka. Saj bi gotovo še več napisal, pa ga je motilo občutje drugega naravnega dogodka, ko je drugič, ko je šla spet toča, v svesti si velikega pomena in važnosti padanja ledenih zrn za zdravljenje kurjih očes odprl okno in držal pol ure nogo izpostavljeno blagodejnim udarcem toče. Kadar ga je zrno zadelo na kurje oko, je strahovito zastokal in gotovo bi izmaknil, če bi se ne tolašil, da mu bo sentimentalna črtica z opisom teh dogodkov obilno plačilo za ta bolesta doživetja.

Toda, kaj bi tisto, glavno je to, da si zdaj ni zdravil kurjih očes, ampak da je vstal, vzel v roke svoj spis in začel hoditi po sobici gor in dol, da bi spis še izpopolnil in izpilil in ga z mirno vestjo pustil kot vrednega družnika k prejšnjim spisom izpod peresa slavnega literata gospoda Konjeslava Stojivrtca.

Glasovi so se vrstili drug za drugim, zdaj nizko, zdaj visoko, pa spet pritajeno pa s polnim glasom, včasih se je glasilo tako obupano, včasih monotono, pa spet vse v ognju, gorko, doživeto, sanjavo, mehko, prisrčno, pa spet kot grom, ki prehaja v glas hahljajočega studenčka.

Včasih je malo potresel glas, včasih govoril kaj skoz nos, vse pa po vrednosti, zaslugi in važnosti branih besed. Pri ganljivejših mestih je zamižal z očmi in nagnil glavo v stran, kot krokar, ki se mu je zaletela ribja kost.

Bil je v popolni ekstazi. Nič se ni zavedal, da se je zaletaval ob stene; — še tako hud trk stene ob glavo in še tako oster odboj glave od stene ga ni potegnil iz višjih v navadne sfere, dokler ni prebral vsega do konca, si obrisal od ganotja solznih oči, povzdignil oči proti nebu in prisrčno vzdihnil: »Domovina, vesel sem, da imaš takega sina, res, blagor ti!«

Jože Kastelic / Vrednost in cena osebnosti.

(Študija.)

Samo nekaj desetletij nam je usojeno živeti na tej zemlji. Samo toliko časa imamo, da se razgledamo okrog sebe, da zaznamo svet in se zavemo samih sebe, da si pridobimo nekaj vrednot, ki so jih odkrili drugi, da poiščemo novih, da uzremo bodoči rod in se z mirnostjo zrelih ljudi poslovimo od vsega.

Nato pa: »Uredi svoje račune, človek, in pojdi!« Taka je pot nas vseh. Včasih jo neizprosna »sestra smrt« prekriža še preje: saj nikoli ne vemo, ali se ne bo morda še ta dan, ki je danes prisvetil, za nas vse končalo. To je tragedija človeka: zemeljske večnosti mu manjka. Večnost nam je dana: ali v drugo življenje vodi pot samo skozi mračna vrata Smrti.

Zato moramo te dni, ki so nam tako pičlo odmerjeni, res živeti: Uravnovesiti moramo sebe in si razjasniti vsa obzorja ter povedati svojim soljudem sedanjosti in bodočnosti, da smo in da nas nikdo ne more zanikati.

Človek - posameznik je samo droban člen v verigi rodov: samo prehodna točka je, v kateri se družijo smeri preteklosti s smermi bodočih dni. Kakšno vrednost ima posameznik med toliko milijoni, kakšno vrednost imata oseba in osebnost, kakšna je prava cena obeh? Razmotrimo in poiščimo!

Morda mi bo kdo ugovarjal, češ, zakaj neki razpravljam v sedanjem času o osebnosti, ko je vendar ta izgubila vsako ceno in ko vidi doba samo v družbi, samo v skupnosti vsega človeštva osnovno vrednoto vsega. Kako, da se nisem odločil za drug naslov, n. pr. »Družba in posameznik«, »Obraz nove skupnosti« ali »Vrednost in cena družbe« itd.? Zakaj nisem pač sodoben in zakaj ne zanikavam posameznikovega pomena? Nemara zato, ker sem videl že preveč stvaritev posameznika. Sicer pa — bomo že še videli!

V svoji razpravi, ki nikakor noče biti učena (saj bi moral potem napisati kar celo »Socijologijo«), bi rad pokazal dva ekstrema: individualizem in kolektivizacijo, in ju preko osebnosti nekako uravnovesil med seboj. Problem je danes še važnejši kakor je bil v preteklem stoletju — takrat je zavestno živel samo v sistemih filozofov, zdaj pa prehaja v živo tvornost narodov in držav ter skuša filozofske izsledke izpeljati samo iz te žive dejavnosti našega časa. Doba pa ne pomisli pri tem, da je samo relativno pomembna v primeri s prejšnjimi in prihodnjimi rodovi ter da sedanjost — kakor je sicer važna in pač edini človeku dani čas za njegovo dejavnost — nikakor ni najpomembnejši čas. Kajti življenje je reka, ki teče neprenehoma iz ene večnosti v drugo in — mi smo tako majhni.

*

Individualizem in kolektivizem sta prišla prvič resno v spor v filozofiji in umetnosti v devetnajstem stoletju. — V srednjem veku je bilo občestvo osnovni princip življenja. Občestvo v katoliški cerkvi in občestvo v rimsko-nemškem cesarstvu. Kdor se ni zadovoljil z absolutno veljavnim redom, da sta papež in cesar kot božja namestnika na zemlji edina in brezpogojna avtoriteta za vsakega posameznika, ki ni nič drugega kot zgolj član tega velikega občestva, ki ga vežeta v eno vrhovni cerkveni in vrhovni svetni poglavar, ta je bil obsojen od Cerkve, božje države, kot heretik, svetna država pa ga je s pravico svoje izvršilne oblasti

zato, ker je bil v nasprotju s Cerkvijo kot principom reda, obsodila v izgon in progon. Tako je bil srednji vek izrazito kolektivistična doba. Humanizem pa je hotel črtati iz zgodovine celih dvanajst stoletij in je vzel za izhodišče vsemu svojemu hotenju antiko. Da, še več! Hotel je antiko sploh oživeti in se s tem v razvoju svetovne zgodovine umakniti za ves srednji vek nazaj. S tem pa je moral nujno spet pokazati osnovno vrednoto antične dobe, njeno nad vse izrazito antropocentričnost. Vrednost velike osebnosti je zatemnila občestvene pojme srednjega veka, novi antični človek je vstajal. Ali razvoj gre svojo pot. Stari vek je že davno odigral poslanstvo, ki ga je bil imel v zgodovini, vrednote srednjega veka pa so bile tudi v marsičem pozitivne, tako, da je moral humanizem od svoje ekstremne zahteve popustiti. Antika se ni oživela, samo srednji vek s svojo avtoritativnostjo in občestvom je padel. — Iz teh osnov je vzrastla renesansa. Na antiko je mejila s svojim poudarjanjem osebnosti, preko antike je šla s svojim narodnim čuvstvom. V renesansi se je prvič vzbudil izraziti pojem narodne skupnosti. Zato je bilo rimsko-nemško cesarstvo s tako različnimi narodi stvor, ki se je preživel. Ta zavest narodnosti se je pokazala predvsem v literaturi. Italija je dobila svoje italijanske pesnike, v Nemčiji je pisal Luther v domačem jeziku, Slovencem je dal Trubar narodno književnost. Renesansa je prvi pojav novega časa. Njeno individualistično gledanje na svet je rodilo Luthra, ki je zato tako velik, ker je poudaril že davno pozabljeno resnico, da ima človek poleg svoje verske pripadnosti tudi prav svojsko razmerje do Boga. S tem je dobil individualizem svoj najvišji pomen: osebno razmerje do Boga je več kakor pripadnost kaki veroizpovedi, pravica svobodne izbire te pripadnosti pa je osnovna pravica človekove narave. Tako so avtoritete srednjega veka padle. Novi vek, ki je nastopal z renesanso in reformacijo, je nato nekoliko odnehal. Stoletje baroka in rokokoja je bilo v večini narodov samo oddih. Le Francija je hotela dati novemu človeku tudi nove filozofije, nove umetnosti. Francoska tragedija, Pascal, Montaigne, Voltaire in Louis XIV. so jasne pričre njene aktivnosti. — Osemnajsto stoletje se je nagnilo h koncu. Individualizem v vsem življenju, tudi v verskem in deloma celo v narodnostnem, in s tem princip svobodne umetnosti in znanosti je tedaj prvič prišel v spor z nasprotnim kolektivizmom. Francoska revolucija je začetek boja med obema principoma, dvajseto stoletje pa zmaga kolektivizma nad individualizmom. — Francoska revolucija in nemška romantika, ki tedaj tudi nastopi s Schleglom in Hardenbergom, imata dve skupni osnovi: odpor proti individualizmu in poudarjanje narodnosti. Vendar je šla francoska revolucija v odporu proti individualizmu za novim občestvom, za socialno skupnostjo, romantika pa za srednjeveškim avtoritativno-religioznim občestvom. V poudarjanju narodnosti je revolucija ostala v mejah danih in že po zgodovinskem razvoju nastalih narodnosti, roman-

tika pa je iskala nazaj v preteklost in videla narodnostni ideal v združitvi narodov v pranmarode (pangermanizem, panslavizem, ilirizem). S tem se je protiindividualistična fronta razcepila v dva tabora. Nasproti njima pa je stala subjektivistična filozofija s Kantom, Schellingom in Schopenhauerjem. Romatika je z realizmom izginila iz življenja in se kaže nemara šele zdaj po svetovni vojni v obliki raznih religiozno-gibanj. Tako sta si ostala nasproti le Marx kot zastopnik kolektivistične in Schopenhauer kot zastopnik individualistične smeri. Na eni strani iz potrebe po kruhu rojeni Marxov materijalizem, ki je videl le v skupnem delu in trdni volji do tostranskega življenja bodočnost človeštva, na drugi strani zagrenjen pesimist, ki je trdil, da je življenje zlo in da je volja neživeti edino pozitivna! Ni čudno, da je Marxov princip, princip dela in tostranske tvornosti v stoletju tehnike in racionalizacije zmagoval. Tudi umetnost — realizem — Balzacom, Flaubertom in Zolajem — je šla za temi idejami. Samo nekaj bolnih genijev-poetov je vstalo vase in iskalo v sebi odrešujočega klica duhovnosti. Ti so zašli v skrajni pesimizem in so izzvali prodor iz realizma v novo umetnost. (Kajti umetnost je vedno zelo individualna in v njej močno prevladuje subjektivno gledanje na svet.) Ena struja teh umetnikov-individualistov se je izpela v bolnem pesimizmu dekadence, druga pa se je zgrnila okoli Nietzscheja. Poleg Stirnerja, ki je vsiljivo kričavo gazil vse družbene pravice in postavlja za idol človeka s svojimi slabimi in dobrimi lastnostmi, je zaklical svoj bojni klic Nietzsche. Mesto človeka je vzdignil na ščit nadčloveka kot princip vsega pozitivnega. Družba je zgolj sredstvo zato, da raste iz nje velik nadčlovek, človek je zgolj most, prehod od opice do nadčloveka, do tostranskega, zemeljskega Boga. Nietzschejeva teorija je v bistvu samo do konca izpeljana razvojna teorija. Iz takih premis je moral Nietzsche nujno dati svojemu nadčloveku popolno svobodo volje. Zato je nadčlovek oblasten in ohol, vzvišen nad vse »slabosti« navadnih ljudi, kot sta n. pr. usmiljenje in sočutje. Edina njegova vera je vera vase in v bodočnost svojega rodu. — Nietzschejev nauk ni nikak filozofski sistem, temveč bolj aforističen domislek, ki ga je genij prelinil v čudovito dovršeno formo. S to formo pa je tako vplival na dekadenco in novo umetnost sploh, da si je brez Nietzscheja niti misliti ne moremo. Kot glasnik nadčloveka je Nietzsche posegel v antiko in renesanso ter udaril po katolicizmu, srednjem veku in novih socialnih teorijah. — Njegov nasprotnik je bil ves razvoj devetnajstega stoletja. Na prelomu dveh dob je Nietzsche padel in svetovna vojna je pripravila tla za zmago kolektivističnega principa. Z njo lahko pričenjamo v zgodovini človeštva novo dobo: kakor je renesansa premagala srednji vek in uveljavila princip razvoja, svobodnega mišljenja, individualnosti in narodne zavesti, tako je nova, v praksi izvedena socialna reforma v Rusiji dala signal za začetek nove dobe, ki stopa v nasprotje z vsemi svoboščinami

duha od renesanse do danes in meji zopet na princip občestva — družbe, ki je obsežal ves srednji vek.

*

Z materijalizacijo življenja je začel človek zanikavati duhovnost. V petnajstem stoletju se še tepo cesarji in papeži v verskih sporih, v dvajsetem stoletju je bojni klic: »Kruh! Delo!« Reformacija v letu 1517 in revolucija 1917 — to sta dva značilna mejnika novega veka. Ves svet pričakuje danes nekaj prav novega, česar doslej še ni bilo. Danes se je ves boj prenesel samo v tostranstvo; z duhovnimi problemi se peča le malokdo. Kapitalizem in socialne teorije — pa bodi, da zastopajo evolucijo, bodi, da predlagajo revolucijo — si stoje danes kot smrtni sovražniki nasproti. Princip egoističnega individualizma in princip občestva sta danes v nasprotju še bolj kakor kdaj prej. Kapitalizem v današnji obliki je skrajno egoističen: edini cilj mu je dobiček in materialna korist posameznika. V tem se sedanji individualizem loči od prejšnjega: prejšnji je bil duhoven, ta je materijalen. — Socializem pa zahteva dela za vse in tudi plačila za vse. Ni mu vseh nujna razlika v službi med osebami, temveč hoče izvesti dosledno in popolno enakost. V tem se loči ta kolektivizem od srednjeveškega občestva. Tam »red«, tu enakost, tam »služba« po božji volji, tu svoboda po principu prirodne enakosti. In še v enem je sedanje socialistično gibanje različno od prejšnjega: francoska revolucija n. pr. je postavila na oltar narod, kolektivizem naših dni pa ga zanika (»Proletarci vseh dežel, združite se!«).

Današnji človek je silno zmeden in razbit. Vsepovsod se mu rušijo opore — nikjer ne najde trdnih tal. Taki so vsi veliki prelomi v zgodovini: Najprej razbitost in zdvajanje, nato nove, močne življenjske kali. Vse pa zavisi samo od pripravljenosti. Kdor bo danes padel, ne bo nikoli več vstal. Kdor bo danes zanikal pomen svojega jaza, ta bo sokriv velikih pretresov in nesreč, ki bodo prišle nad človeški rod.

*

Rešitev iz naših dni je o s e b n o s t. Ne oseba, temveč osebnost. Kajti oseba je samo številka, samo enota, iz katere je sestavljeno mnoštvo. Oseba ni živa dejavnost, oseba je samo suho dejstvo. Oseba je nosilec; vseh lastnosti spoj pa je osebnost. Ta nas bo rešila.

Prava osebnost ne more zanikati individualnosti: zato daje človeškemu duhu svobodo; daje mu svobodo v veri, umetnosti in življenju. Na drugi strani pa ne ubija socialnega čuta: saj vidi svojo veličino prav v tem, da svoje osebne vrednote daje drugim, da izmenjava dobiček svoje dejavnosti s pridobitvami drugih, da tvori občestvo duha. Prava osebnost ni nietzschejanska in ne v smislu novoveškega individualizma, pa tudi ni srednjeveško vezana na absolutno spoštovanje in veljavnost pravne in osebne

avtoritete, niti ne na materijalistično matematično enakost modernega socializma — prava osebnost je tisti most, ki veže en breg z drugim, individualizem s kolektivizmom. Ona je glasnica in pogoj novih dni.

Veličino take osebnosti je zaslužil že Dostojevskij, ki je v marsičem tako sodoben, kakor da še ni poteklo niti eno izmed onih petdesetih let, ki nas že ločijo od njegove smrti. V svojih »Bratih Karamazovih« nam jo je podal: starec Zosima je ideal in tip osebnosti. Sam v sebi popoln in uravnovešen; iz vseh tako različnih lastnosti en sam ubran akord. Iz mladostnega Razkolnikova, ki je še ves v ognju izbrancev, zastopnik »nadčloveka«, kot je dejal pozneje Nietzsche, je v Dostojevskem dozorel Zosima, svetnik, »harmoničen genij«, ideal osebnosti.

Pravi poudarek osebnosti pa daje šele nesmrtnost. Če bi bil namreč človek povsem umrljivo bitje, bi postal malodušen in bi se zbal svoje samote. Zato vidimo, da gre kolektivizacija življenja vedno vzporedno z njegovo materijalizacijo, kjer izgine vera v nesmrtnost, tam pade tudi spoštovanje do osebnosti. — In starec Zosima je bil — menih...

*

Samo v dovršeni osebnosti leži bodočnost človeštva.

Samo v dovršenosti nas, ki šele stopamo v življenje, leži naša bodočnost in bodočnost vsega človeštva.

Ali ne bomo stopili z velikim upanjem v zmago duhovnosti v boje življenja in bodočih dni?

V adventu 1931.

Benjamin / Vinograd zori.

Solnce daljne gore zlati,
v prelesti ur žari polje,
polne brajde vinskih goric
v zlatu gore.

Beli hrami sanjavo molče,
težki grozdi plave ob njih,
mimo nosi pesmi prelest
toplega vetra dih.

V mojih vročih, slepih očeh
zlata luč večera drhti,
da ne vidim, kako tvoje lepo telo
drugim zori.

Književna poročila.

KNJIGE DRUŽBE SV. MOHORJA ZA LETO 1932.

Poleg knjižnih družb, ki vrše svoje delo predvsem med izobraženstvom, imamo tudi več družb, ki širijo slovensko knjigo med široke plasti naroda. Med njimi je najstarejša (1851.) in številčno najmočnejša (61.848 članov) Mohorjeva družba (urednik njenih publikacij je F. S. Finžgar). Letos je izdala šest rednih knjig, pet pa za doplačilo.

I. 1. **Koledar za leto 1932.** Že pred nekaj leti je Družba uvidela, da mora biti »Koledar« priročni leksikon, kjer najdeš vse, kar pač rabiš, pa še več: biti mora živa knjiga, ki jo bereš vse leto, ne samo prvi teden, in to z vedno enakim zanimanjem. Tako »čitanko« sestaviti pa je zelo težko: enemu manjka to, drugi pogreša ono. Vendar pa je v splošnem »Koledar« zadel pravo, ko je uvedel »Kolednika«, ki spregovori vsako leto o kakem prečem vprašanju (to pot o boljšeizmu — torej o socialnem vprašanju in concreto), in kroniko, ki naj da človeku celoten vpogled v tokove življenja doma in drugod ter mu budi zavest skupnosti z vsemi temi slovenskimi možmi, ki jih »Koledar« pospremi s toplo besedo v grob. — Ostali članki so letos tudi zanimivi. Predvsem je važen Koblarjev članek o slovenski književnosti, ki v kratkih potezah oriše njen postanek in razvoj. Vendar se mi zdi članek nekam prehladen, presuh — tak, da ima vrednost samo za onega, ki slovensko književnost že pozna, za navadnega človeka pa je mrtev. Ali bi morda Družbi ne kazalo izdati ob njenem jubileju nekako poljudno antologijo slovenske književnosti (pa ne za doplačilo seveda)? S tem mislim, bi se slovenska beseda in slovenska zavest marsikod utrdila. — Važni so še dalje članki o Slovenski Krajini (J. Godina) o izseljeništvu (P. K. Zakrajšek), o krizi (A. Oblak) in o zablodah o sodobnem gospodarstvu (dr. A. Gosar). — Tudi za pesmi je poskrbljeno. Samo — med pesmijo in pesmijo je razlika. — Oprema koledarja je letos nova. Posrečila se pa ni. Kaka toplina in zvezanost z zemljo zaveje iz Gasparijevih risb v »Vodnikovi pratiki«, kako okusne so platnice! V »Koledarju« pa je Banbič dal samo risbo — brez novega in močnega poudarka.

2. **France Bevk / Stražni ognji (Povest). Slovenskih Večernic 84. zvezek.** Dobro ljudsko povest napisati je res težko. Slovenci jih veliko nimamo. Le redko se katera dvigne nad povprečno enodnevniško literaturo. Bevkova povest je nekako v sredi. Konceptija je sicer močna, ideja zanimiva (Liza — mirna žena, Barbka — ogenj in vihra, ljubezen in žrtev rešujeta človekovo dušo), toda dejanju primanjkuje notranje vezanosti: vse bi se bilo lahko tudi drugače zgodilo. Dobra povest pa bi menda morala pokazati

dejanje v taki luči, da smo vsi prepričani, da je izhod, ki ga je pisatelj našel, edino možen. Pri Berkovih »Sražnih ognjih« tega občutka nimam. Povest (kako značilno — ne roman!) pa je spretno zgrajena, jezikovno mestoma zelo močna in res prijetno živahno ljudsko čtivo.

3. **Dr. Franc Jaklič / Misijonski škof Irenej Friderik Baraga.** Pri tej knjigi bi predvsem rad poudaril dvoje: 1. V knjigi je toliko in tako bogatega gradiva, da se človek kar čudi. Tudi ilustracij je dovolj. Tudi jezik je lep. In oprema je dobra. Vse je. Zato je knjiga dobra. Dobra, kakor je bil dober Medvedov življenjepis Slomška. — 2. Danes je v literaturi moda biografskih romanov. Eni izmed njih hočejo prodati vso zgodovinsko resnico in poiskati iz virov tistih osnov v človeku, ki ga delajo velikega. Pokažejo nam rast človekove veličine. Jaklič pa je Barago že kar naprej odločil za svetnika in naredil iz enega naših največjih mož suho zgodovinsko postavbo, ki jo je samo tu in tam »pobarval« s kako sentenco. Ali to danes ni več življenjepis — to je gradivo. To, da se je Baraga odrekel Dolinarjevi Anici, ki je zbolela za jetiko in umrla (!), da je dal beraču čevlje in se vrnil domov bos — to je značilnejše in važnejše kakor pa vsi kraji in vsa prazna imena, ki jih človek tako ali tako pozabi. — Skratka: danes smo šli že preko teh življenjepisov.

4. **Dr. Josip Mal / Zgodovina slovenskega naroda, 10. zvezek.** »Zgodovina slovenskega naroda« se počasi bliža točki, kjer prehaja v sedanost in se na skrivnosten način preliva v bodočnost. — V tem zvezku je Mal obdelal šolstvo, zdravstvo in gospodarstvo pred letom 1848. Pravo cenno o delu more dati le strokovnjak. Samo nekaj bi omenil: velika Malova zasluga leži v tem, da nam je z novimi viri osvetlil zgodovino tistih dni (škrljevska bolezen, kmetiške pritožbe na Dunaj) in jih tako res pristno oživil pred nami. Včasih pa bi si želel še nekaj več stališča — to se pravi: ideje slovenske zgodovine, s katere naj bi avtor gledal ves njen potek.

5. **Marija Remec / Kuharica.**

6. **Da se poznamo!** Abstinenčno gibanje — toda, kaj bi govoril v tej silni krizi...

II. 1. **Simonič / Splošno poljedelstvo.**

2. **Franc Terseglav / Med nebom in zemljo. Velika žena in njen čas (Sveta Terezija Avilska 1515—1582).** (Mohorjeva knjižnica 44.) Najvažnejša letošnja knjiga je Terseglavova študija »Med nebom in zemljo«. Iz trdne katoliške idejne podlage nam riše pisatelj razvoj katoliškega principa v šestnajstem stoletju. (Zanimiva bi bila tale misel: Filip II. — borec v razgibanem življenju dobe, sv. Ignacij — borec v ideji, sv. Terezija — realizacija katoliškega principa: mistično razmerje do Boga v okviru katoliške dogme »in republica christiana«.) — S spretno roko osvetli zamotane boje in gre vsem stvarjem do dna. Poleg majhnih zgo-

dovinskih netočnosti predvsem moti občutje, ki ga dobimo po čitanju, kot da bi Cerkev ohranila tudi po tej dobi svojo absolutno nadzorstveno oblast nad Evropo. Pisatelj bi moral poudariti, da je z zatonom imperija Karla V. in z zmago reformacije v Nemčiji zunanja moč Cerkve padla ter da se je njena sila ohranila v idejni poglobitvi in v notranji, duhovni reformaciji. — Na vsak način je knjiga posegla na pri nas še nenačeto, toda nad vse zanimivo torišče.

3. **Trdi orehi in veseli smehi** (Nabrala Peter Butkovič-Domen in »Mladika«). (Mohorjeva knjižnica 43.) Te včasi res dobre šale bi prišle tudi med rednimi izdajami zelo prav — vsaj otrokom.

4. **Josip Brinar / Kosmatin** (Mohorjeva knjižnica 45). Dobro mladinsko povest napisati je zelo težko. Doma jih nimamo veliko. Kaj pa, če bi posegli drugam? V Rusijo? Kaj, če bi dobili v prevodu sijajno Pantelejevo povest *o uri*?

5. **Vital Vodušek / Svete maše (Molitvenik)**. Če pomislim, da še nimamo svojega Missala, moram res gledati skeptično na vse liturgično gibanje v širših plasteh. Toliko časa namreč, dokler ne bo izšel »Missale« v slovenskem jeziku, ne bomo imeli zadostne opore, da bi z nje skušali v človeku vzbuditi smisel za globok pomen javnih cerkvenih molitev in s tem za pristno religiozno doživljanje. Zato me Voduškov molitvenik, ki naj bi bil nekaka izpopolnitev »Listov in evangelijev«, zelo veseli. Po načinu Scotove mašne knjige smo dobili tu tako rekoč prvi del celotnega Missala. Na ostalo pa še čakamo. — Velike težkoče dela pri tem strnjeni stil mašnih molitev, ko ga je v slovenščino res težko enakovredno preliti. Listi iz starega zakona pa, mislim, bi zaslužili nekoliko dovršenejši prevod.

Teh enajst knjig je Mohorjeva družba poslala med toliko naših ljudi, da moramo vedno znova in znova poudarjati njen veliki kulturno vzgojni pomen, ki ga vrši med Slovenci, in želeči, da bi bilo vse, kar vseje med narod, čista pšenica. **Kastelic.**

Alfred Teunyson / Henoh Arden. Iz angleščine prevedel J. Debevec. Ljubljana 1931, založila »Vigred«.

V Teunysonovem poemu nam ostane pred očmi tista patrijarhalnost in pestrost življenja, ki jo danes tako pogrešamo. Mir ribiške vasi, zasanjanost življenja, ki valovi tako mirno in tiho kakor ocean tam ob bregovih — samo včasi se divja sila razbesni, da se sklonijo glave in da zaboli v dno srca. Ali drugo jutro gre življenje prav tako tiho naprej.

Problem v pesnitvi je splošno človeški problem: eden izmed tistih, ki ga rešuje literatura vseh narodov. V povojni dobi gre roman (poleg biografskega) večinoma v to smer. Zato je Teunyson danes dvakrat bolj zanimiv: njegova rešitev problema je današnjemu človeku, ki se tako rad preda čuvstvu na škodo etičnemu principu.

Izvedba pa ideji ni adekvatna. Vse je nekam medlo in nedo-
gnano. Premalo je podan notranji boj in preveč je postranskih
stvari.

Prevod je razmeroma dober — samo strnjivosti in sočnosti
mu včasih manjka.

(Srbski prevod Teunyson Henoh Arden je oskrbel J. Jovanović
in je priporočeno od ministrstva prosvete. [S. N. br. 239 21/27] kot
domače čtivo za V. razred gimnazije. Tako bo marsikomu slo-
venski prevod koristil. Cena 8 Din.)

Slavka / Moja pesem.

Moja pesem je naročje belih krizantem,
težko čutečih misli je objem,
in želj, spoznanj
in tihih daljnih vasovanj...

Moja pesem slavospev je tih in nem
iz mladih dni
ko še kipi
in polje kri
Za daljnimi spoznanji...

Moja pesem rdeč je kaktov cvet,
iz mladih polj naročja vzet,
dekletu na srce pripet,
ki išče trudno v daljni svet...

Jaz sem pa nem akord, nikdar zapet,
jaz solni steber — Lotov, nikdar več otet,
jaz sfinga tajna — vekomaj proklet...

Slavka / Slovo.

Ne morem več, pretežko Tvoje je čakanje;
pretežka padla na srce zavesa je — spoznanje.
Moja lučka plaho trepeta in jok plamena
dušo bolno trga Tebi iz objema...

Ne morem več, preveč nalila si mi v čašo,
solz preveč in bridkega spoznanja.
Misel blodi —
v prazno slutnja sanja...

Lenček Lado / Gledališki kotiček.

IVAN CANKAR: KRALJ NA BETAJNOVI.

Režija: Ciril Debevec.

Z velikim zanimanjem in nestrpnim pričakovanjem sem šel v gledališče ob premijeri tega Cankarjevega dela. O Cankarju in še posebno o njegovih dramah se je pri nas že toliko razpravljalo in preresetavalo, kakor o nobenem drugem domačem niti tujem pisatelju ne. Saj pa to tudi ni čudno. Cankar je naš najzanimivejši in najboljši dramatik, ki je posegal v najgloblje kotičke svojega naroda in, kar je še posebno važno, on je tisti, ki nam Slovencem izprašuje vest in nam kaže pravo našo sliko, da gledamo v njej vse naše slabe strani in to danes bolj kot pa takrat, ko jim je govoril v obraz, sam še živ. In to je poteza, katero zasledujemo v vseh Cankarjevih dramah, tako tudi v »Kralju na Betajnovi«. Kaj pa je ta Betajnova drugega kakor naša zemlja in naše ljudstvo, ki se pokorava in vdano služi svojemu slabemu, ki je vzkliko iz naroda, je vzraslo in se razbohotilo samo po sebi v zlo, v strup, proti kateremu malo, slabotno telo ne more najti in ustvariti protistrupa. Tako kraljuje ta strup kot kralj nad ljudmi iz Betajnovne nemoteno. Le tu in tam zatrepče tlačeno telo v poskusu rešitve, ko je spoznalo, kaj je storilo samo s seboj. Nosilci tega odpora pa so mali, večinoma mladi in nemočni ljudje, otroci tega naroda, ki se z vsem ognjem upirajo slabemu, se borijo z njim, končno pa morajo podleči. Saj bi zmagali, če ne bi bilo slabo v narodu v toliki meri ukoreninjeno, da je postalo že sestavni del njegovega bistva. Cankar sam je bil v svojem življenju eden od teh naših bratov; saj je izdelal v Maksu jasno karakteristiko svoje osebnosti. Tu vidimo Cankarja, kakršen je bil do svojega naroda, kaj mu je pomenil in kaj vse je žrtvoval zanj. Boril se je za čisto resnico in za pravico. Ni se strašil, ni upognil kolena pred silo, ki mu je to ukazovala in prav zato je moral s pota. Dve glavni osebi sta torej v drami: Kantor, ki predstavlja zlo v narodu, in Maks, ki predstavlja narod v borbi proti temu zlu. V vseh drugih osebah je izrazil Cankar to, kar ni mogel v glavnih dveh. Služijo mu tudi v čimvečji poudarek oblasti slabega nad dobrim in končno še v zunanjo razgibanost in pestrost dejanja.

Tako pojmem Cankarja in »Kralja na Betajnovi« jaz, to se pravi, v kolikor sem pač mogel svoje pojmovanje razložiti v teh vrsticah. Cankarjeve drame so pa sploh zelo problematične, vsakdo jih drugače razlaga. Tako je tudi režiser Debevec stvar pojmoval po svoje, in sicer tako, da se je Cankarju izmed vseh drugih naših razlagalcev dosedaj morda še najbolj približal. Debevec je vzel dramo kot zgodbo o dveh možeh, katerih eden je nasilen, brutalen zatiralec svojega naroda, Kantor, ki se sam imenuje kralja na Betajnovi, drugi pa idealen mlad fant iz srede zatiranega naroda, Maks, ki se z vso borbenostjo vrže na upor proti Kantorju. Ti

glavni dve osebi in vse ostale tako tvorijo dejanje, ki naj je ogledalo nemoči našega naroda, ne pa tako, kot sem stvar jaz globlje vzela, namreč, da Maks in Kantor narod z vso njegovo karakteristiko vred predstavljata, torej tvorita narod sam.

Kar se tiče igranja samega, je bilo režiserjevo delo na višku. Maksa si je zamislil kot mladega moža, ki po volji, duševni sili in najmanj še po osebnosti sami prav nič ne zaostaja za Kantorjem, marveč je še celo močnejši. Nahaja se pa v položaju, v katerem je nemogoče zmagati, kajti »pravica je na strani močnejšega«. To se jasno pokaže tudi v Kantorjevih besedah: »Ali veste, kdo sem jaz? Kantor, kralj na Betajnovi! In kdo ste vi? Izgubljen študent!« — Debevec je vse to v kreaciji lepo poudaril in nam Maksa predstavil s tako natančnostjo in vestnostjo, da nam je v njem jasno pokazal to, kar je bilo treba. — Levar je Kantorja igral z velikim zanosom in mu je pravitako kot Debevec vлил toliko prave karakteristike, da nismo v njegovem liku opazili nič »Levarjevega«, kakor se to pri drugih kreacijah le prerado zgodi. Videli smo v njem samo ono silno moč in voljo, ki ne pozna ne mejâ ne ovir na poti do svojega cilja. Tudi Kralj kot Krnec, Maksov oče, in Gregorin kot Bernot sta tvorila lepo izpopolnitev igre. Danešov sodnik mi pa ni ugajal. Zamišljen je bil dobro, a podajanje je bilo nespretno in zelo malo življensko resnično. — Župnik je zanimiva oseba. Cankar ni v njej hotel izraziti, kot nekateri mislijo, kake splošne negativne karakteristike duhovskega stanu, marveč je hotel nakazati le svoje osebno nasprotje z nekaterimi sodobnimi osebnostmi (a ne samo duhovniki), ki so mu po krivici nastavljale na njegovo že itak trnjevo življensko pot težka bruna. — Cesar je do svojega župnika zavzel čisto pravilno stališče in je poudaril na njem vse tiste momente, ki karakterizirajo na eni strani lakomnost, na drugi strani pa boječnost in nemoč napram Kantorjevi vseobsegajoči sili. — Med ženskimi vlogami je najbolje rešila svojo nalogo Šaričeva. V njeni Nini smo vsak čas gledali deklico, namenjeno za samostan (čemur se pa njen značaj upira), kateri so zadnja leta, ki jih je preživela pri stricu Kantorju, vtisnila toliko nenavadnih lastnosti, ki jih pri drugih dekletih ne najdemo, da ji dajo čisto svojstvene psihološke poteze. Ves ta težki material je šel Šaričevi gladko izpod rok. — Francka je naredila vtis mlade, trpeče mladenke, ki mora namesto veselega, lepgega vživanja mladosti prenašati dvojni, trojni križ na svojih ramah in ga mirno prenašati. Danilova je to kar dobro razumela in je podala Francko z globokim notranjim doživetjem. — Marija Vera je kot Kantorjeva žena tudi to pot, kakor vedno, z lahkoto rešila svojo vlogo. Razodela nam je vse trpljenje, vso grozo in vso skrb materê, ki je dekla svojega moža, ne pa njegova družica in gospodinja v hiši. Kot Lužarica je Rakarjeva izrazito in močno igrala delavčevo ženo, a samo pri prvem nastopu; pozneje se je nekoliko preveč neokusno razvnela. — Otroka Kantorjeva, ki nista samo statista, ampak imata tudi

besedilo, sta bila prav skrbno naučena in pozna se fantoma, da sta zelo uporabna in da imata smisel in tudi talent za igranje.

Predstava je bila veren dokument resne delavnosti večine naših dramskih igralcev in lahko rečemo, prvo še dokaj posrečeno Cankarjevo dramsko delo v našem narodnem gledališču.

MAURICE ROSTAND: VEST.

Režija: Ciril Debevec.

Maurice Rostand je bližnji sorodnik slavnega Rostanda, avtorja klasične igre »Cyrano de Bergerac«. Mislim, da je prav to dejstvo, združeno z močno zavestjo podedovanega pisateljskega talenta, vplivalo na Mauricovo pisateljsko delovanje in še posebno na dramo »Vest«, s katero je, kakor se zdi, hotel ustvariti delo, ki naj bi se vsaj nekoliko približalo po svoji dovršenosti Cyranoju. To se je pisatelju deloma posrečilo. Toda res le deloma, kajti po spretnosti, tehniki in zasnovanju razvoja dejanja se svojemu predniku nikakor ne more primerjati. Snov in ideja pa sta res močni, aktualni in zanimivi, saj sta vzeti iz današnjega povojnega časa, kateremu je vojna vtisnila svoja posebna »signa«. In en tak »signum« je obdelal Rostand v »Vesti«. Pisatelj nam prikazuje mladega Francoza Marcela, ki je ubil v boju človeka, nekega Nemca z imenom Herman, pač tako kakor so ubijali tisoči drugih. Toda nanj vpliva ta uboj vse drugače kot na druge. Njemu se zdi dejanje, ki ga je storil, tako grozno, tako strašno in nevredno človeka kot razumnega bitja, da vidi v njem največje zlo, ki ga je mogel storiti v svojem življenju. In sedaj išče in išče, kako bi mogel to zlo s sebe oprati, kako bi mogel zadostiti dejanju. Poda se v Nemčijo na dom umorjenega v upanju, da bo tam na kakršnikoli način vsaj nekoliko utešil krik svoje vesti. Kmalu najde Hermanovo rodbino: mater, očeta, mlado zaročenko. Ne pove jim, da je ubil njihovega dragega, čeprav je le-to njegov namen. Ker vsak trenutek misli nanj, se vsem kot njegov največji, resnični prijatelj tako prikupi, da jim ga skoro nadomestuje in to še bolj, ko spoznajo, da je vse njegovo mišljenje in notranje življenje zelo sorodno mišljenju Hermanovemu. Ko torej vidi to njihovo dobro vero vanj, ko že misli spregovoriti in se jim razodeti, se vselej zgrozi in molči. Toda resnica pride kmalu na dan. Mlada Angelika ga je zasačila na laži (katere se je pa moral poslužiti, če ne, bi se jim moral razodeti) in to ji je dalo povod, da ga je osumila in tudi spoznala v njem morilca. Oni ji vse prizna in hoče nepotolažen tiho, kakor je prišel, oditi. Toda Angelika ga ne pusti. On mora sedaj ostati tu in lajšati starima dvema njiyu trpljenje, še več, nadomestovati jim mora sina. Ostane, Angelika pa mu pomaga prenašati križ. Seveda je to pretvarjanje, ki naj traja vse življenje, značajnemu možu, kakršen je, velika muka; toda, tolaži ga zavest, da bo prav na ta način vsaj malo zadostil grehu, ki se mu zdi tako strašen in neodpustljiv, in da bodo kriki njegove vesti

manj glasni, rajni pa da bo dobil zadoščenje. — Dejanje torej sloni na vprašanju, v čem najdemo zadostitev svojim velikim krivdam. Koncem drame nam pisatelj jasno poda razrešitev, ki obstoji v sledečem: Človek, ki je grešil in mu vest ne da pokoja, naj vse svoje delovanje in nehanje osredotoči v skrbi za čimprejšnjo zadostitev. Njegova prva dolžnost je, da krivdo izpove in jo skuša popraviti.

Čeprav drama, kakor smo že rekli, ne odgovarja vsem zahtevam prav dobro zgrajenega dejanja, ima vendar toliko lepih in dobrih potez, da te stopijo v ospredje, slabe pa se skoraj zabrišejo. Dejanje preveva čudovito soglasje in splošno medsebojno razumevanje, kajti vse osebe imajo lepe, zdrave in krepke značaje. Nad njimi gospoduje spomin na rajnega, ki jih veže in druži. In kadar se človek spominja česa težko izgubljenega, takrat je njegov spomin osredotočen v notranje poglobljenje, ki se izraža na zunaj v značilni mirnosti in — da se tako izrazim — ignoriranju okolice. Ta pojav najdemo tudi tu. Mati, oče, nevesta — vsi žive le mislim na svojega dragega; nobena stvar jih ne odvrne od tega, dokler ne pride Marcel, človek, ki goji še močnejši spomin do mrtvega. Takoj začutijo, da jih prav to združuje in približuje z njim, še več, da mora biti Marcel član njihove družine, ker se ne sme ločiti od njih. On pa živi v svojem trpljenju, ki mu ga povzroča vest, in trpi še bolj, ko vidi ironijo usode: prišel je sem v želji, da ga bodo sovražili in ga kleli (v tem vidi namreč kazen za svoj greh), pa ga hočejo sprejeti medse kot drugega sina namesto Hermana.

Režirati tako stvar je vselej težko in nerodno, posebno še, če vsebuje drama tudi psihološka razmotrivanja, katerih ima »Vest« dovolj. Režiser mora predvsem gledati na to, da doseže drama svoj namen. In pri »Vesti« je to nalogo Debevec, ki je igral Marcela, torej glavno vlogo, kar dobro izpeljal. Pokazal nam je namreč (četudi v nekoliko pretirani obliki, nič zato) vse neskončno, globoko trpljenje, ki ga ima tak človek, kot je Marcel. Tu si videl in občutil eno izmed mnogih grozot vojne, ki pa morda še ni najhujše. Uboj povzroči trpljenje na dveh straneh: trpljenje rodbine, ki je izgubila dragega svojca in trpljenje tenkočutnega moža, ki je ubil. In prav gotovo je to zadnje hujše. Kajti vest, ki se vzbudi v takem človeku, je tako silna, tako neutrudljiva in nepojenljiva, da čisto spremeni vse njegovo prej morda veselo notranje in zunanje življenje v eno samo muko, v kateri se človek skoraj ne počuti več človeka. To je Debevec tako poudaril in kot Marcel tudi s takim doživetjem podal, da smo začutili, kot da bi se vse to v resnici dogajalo pred nami. Spoznali smo torej za nas novo posledico vojne, vest, ki se vzbudi ne morda v vsakem vojaku-ubijalcu, pač pa v mnogih in tistih tembolj. — Marija Vera je igrala Hermanovo mati. Pokazala je v njej vse tiste lastnosti matere-herojke, ki božajo in tolažijo trpečega človeka. Tudi Boltarjeva kot Hermanova nevesta se je kar dobro uvedla v letno harmonijo. Res, njen glas je bil precéj močnejši kot pa

bi zahtevalo splošno tiho razpoloženje, pa vendar to ni motilo, ker se mu je kljub vsemu poznalo, da je prepojen z žalostjo in trpljenjem. — O Skrbinškovem očetu pa bi dejal, da je bil še najbolj izdelan lik med vsemi drugimi. V glasu, mimiki, maski in v vseh podrobnostih je zbral toliko življenjske resničnosti, da mi kar ne gre iz spomina. Kadar se spomnim na dramo, vselej mi pride pred oči najprej on in sicer v prizoru, ko stisne roko Marcelu kot resničnemu prijatelju njegovega sina. — Bratina kot knjigar je bil tudi dober, še celo nad običajno povprečnostjo, dočim se z Železnikovim nečakom ne skladam povsem, ker je svojega »športaša« dal v primeri s svojo persono le malo preveč otroškega. Tudi kuharica (Rakarjeva) se mi je zdela nejasno začrtana. Začetkoma sem dobival vtis, kot da ji je gospodar še nekaj dolžan, pa da ji tega ne plača, kar pa seveda ni res.

Z ozirom na to, da ni naloga dramskega gledališča seznanjati ljudstvo s samô literarno pomembnimi deli, ampak tudi z deli, ki sicer nimajo posebne literarne vrednosti, ampak imajo velik kulturni pomen in so tudi sicer neoporečne, z ozirom na to torej je predstava uspela in vsakemu priporočam, da jo gre čimprej pogledat, kajti prepričan sem, da bo odnesel s seboj opeko k zgradbi svojega obzorja in svetovnega nazora.

Hirschfeld: Takšna je prava. — Cvetko Golar: Dve nevesti.

Kakor sem o prejšnjih dveh uprizoritvah dosti govoril, bom o teh dveh toliko manj. Reči imam namreč samo tole: O »Takšna je prava«, da prav takšna (drama) ni prava, o »Dve nevesti« pa, da je zelo, zelo žalostno dejstvo, ki nam ga ta uprizoritev naravnost vsiljuje, namreč, da Slovenci nimamo prav nobenega komedijografa, ki bi bil vsaj toliko dober, da bi bil vreden desk narodnega gledališča.

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Ker je izšla oktoberska številka precej pozno, smo bili prisiljeni izdati naslednji dve številki v enem zvezku. Sotrudnikom ne odgovarjamo v listu, ampak onim, ki odgovor izrecno žele pismeno ali ustmeno.

Sotrudnike prosimo, da izročé svoje prispevke do 15. januarja; rokopisi naj bodo čitljivi, pisani le po eni strani.

Z ozirom na to, da je zavzelo poročilo o drami mnogo prostora, poročil o operi nismo priobčili.

DRUŠTVENA POROČILA.

V začetku leta se je pokazala v društvu nekaka depresija, ker smo izgubili nekatere delavne lanske maturante in ker se je pokazala večina članov napram društvu indiferentna. Ko je prispela kriza na vrhunec in je odbor spoznal, da je treba več delavnosti, požrtvovalnosti in navdušenja, je na svojih sejah 30. novembra in 14. decembra sklenil, da se odbor radi boljšega poslovanja takole preuredi: predsednik: Starè Leo; podpredsednica: Hribar Zlatica; tajnik in zapisnikar: Lovko Mirko; blagajnik: Procházka Jože; upravni urednik: Starè Egon. — Uredniki: Dolinar Francè, Kastelic Jože, Truhlař Karel, Žabkar Jože. — Odborniki: Derganc Kazimir (debatni sestanki), Žebre Demeter (glasbeni odsek), Röger Anton (dramatski odsek); Lenček Lado, Grum Janez, Polič Branko, Snoj Jože, Logar Cenc skrbe za ostalo društveno delovanje ter pomagajo po potrebi drugim odbornikom. — Kooptirana sta bila torej Derganc K. in Grum J.

Po tej preureditvi nam bo mogoče lažje delovati. Vsekakor pa nam je potrebno tudi sodelovanje članov, zlasti na sestankih, ki jih bomo zopet pogosteje prirejali. Za višješolce bodo zlasti zanimive debate o sodobnih kulturnih vprašanjih, ki jim bomo posvečali več pažnje, kot doslej. Če smo kaj zamudili, se bomo sedaj posvetili z večjo vnemo našemu idealnemu delu.

Vsi na delo!

Dne 11. novembra in 25. decembra je priredilo naše društvo v Delavski zbornici zanimivo predavanje s filmom. Akademski slikar Božidar Jakac je predaval o Ameriki, kjer se je mudil dve leti in tudi sam snel film, ki smo ga videli. Pokazal in obrazložil nam je zanimivosti Amerike, zlasti mest: New York, Cleveland, Pittsburg ter naravne krasote Niagarskih in Greadskih slapov. Predvsem zanimivi so bili oni deli, ki so prikazovali življenje naše izseljeniške kolonije. Interesanten je bil tudi sprehod po Pompejih, ki jih je obiskal na svojem povratku. Kot zaključek pa je pokazal kot kontrast ameriškim dimnikom domače Novo mesto. Film so spremljale tudi gramofonske plošče, ki jih je umetnik prinesel iz Amerike. Prireditvev je trajala obakrat dve uri ter je bila, zlasti drugič, precej dobro obiskana. — V bodoče imamo na programu še več podobnih prireditvev.

Dramatski odsek že pripravlja igro. Igrali bomo letos Cankarjeve »Hlapce« v režiji gospoda Skrbinška. Več bomo o tem poročali v prihodnji številki.

»Zar« želi vsem svojim bravcem in prijateljem vesel Božič in srečno Novo leto.

